

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет
Факультет іноземної філології та соціальних комунікацій
Кафедра психології, політології та соціокультурних технологій

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри

(підпис) (прізвище та ініціали)
«__» _____ 20__ р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

здобувача ступеня бакалавра соціальної роботи

Зякун Марини Григорівни

(прізвище, ім'я, по батькові)

за темою: «Взаємодія громадських організацій з освітніми закладами у сфері
протидії торгівлі людьми на прикладі ГО «Професійна ліга соціальних
працівників Сумщини»

(галузь знань 23 «Соціальна робота», спеціальність 231 «Соціальна робота»)

Науковий керівник
к.н.держ.упр., доцент кафедри ППСТ, доц.
(науковий ступінь, посада, вчене звання)
Дементов Володимир Олександрович
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)
«__» _____ 20__ р.

Підсумкова оцінка:

Національна шкала _____
Кількість балів ECTS _____

Члени комісії _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Члени комісії _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Члени комісії _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Застосування технології соціальна профілактика у сфері протидії торгівлі людьми в Україні	5
1.1. Аналіз законодавства України з протидії торгівлі людьми та досвіду взаємодії громадських організацій, зокрема «ГО «Професійна ліга соціальних працівників Сумщини», з освітніми закладами у сфері протидії торгівлі людьми	5
1.2. Соціальні та психологічні особливості учнівської та студентської молоді в рамках соціальної профілактики у сфері протидії торгівлі людьми	12
1.3. Етичні засади роботи працівників громадських організацій в рамках соціальної профілактики у сфері протидії торгівлі людьми	21
1.4. Застосування громадськими організаціями специфічного тренінгу за методикою «Рівний-рівному» як методу соціальної профілактики у сфері протидії торгівлі людьми серед учнівської та студентської молоді на прикладі діяльності «ГО «Професійна ліга соціальних працівників Сумщини»	29
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	38
РОЗДІЛ 2. Використання специфічного тренінгу за методикою «Рівний-рівному» як методу соціальної профілактики у сфері протидії торгівлі людьми серед учнівської та студентської молоді	40
2.1. Тренінг за методикою «Рівний-рівному» як інноваційний метод соціальної профілактики у сфері протидії торгівлі людьми серед учнівської та студентської молоді	40
2.2. Апробація специфічного тренінгу за методикою «Рівний-рівному» як методу соціальної профілактики у сфері протидії торгівлі людьми серед учнівської та студентської молоді	52
2.3. Результати проведеного тренінгу за методикою «Рівний-рівному» як методу соціальної профілактики у сфері протидії торгівлі людьми серед учнівської та студентської молоді	67
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	82
ВИСНОВКИ	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	86

ВСТУП

Актуальність проблеми дослідження – учнівська та студентська молодь знаходяться в групі ризику по причині своїх вікових, соціальних, психологічних особливостей, тому з точки зору ефективності здійснення профілактичних заходів з протидії торгівлі людьми досить актуальною виявляється первинна профілактика саме серед цієї цільової групи, яка має відбуватись в цікавих інноваційних, а головне ефективних (з точки зору сприйняття) формах, зокрема у тренінгових форматах. Найбільшу ефективність демонструють саме тренінги формату TOT, тобто тренінги на яких готують тренерів з відповідної тематики, в нашому випадку з протидії торгівлі людьми, обираючи їх з представників самої цільової групи (так званих учнівських чи студентських лідерів), які потім, як навчені тренери за методикою «Рівний-рівному», проводять відповідні профілактичні заходи серед своїх однолітків – одногрупників, однокурсників, і таким чином профілактичними заходами охоплюється весь навчальний заклад. В Україні та зокрема в Сумській області є успішний досвід співпраці громадських організацій, зокрема ГО «Професійна ліга соціальних працівників Сумщини» з освітніми закладами щодо реалізації подібних проектів, який, на нашу думку, потребує ґрунтовного дослідження, наукового аналізу та відповідного практичного обґрунтування.

Цільова група: учнівська та студентська молодь

Об’єкт: технологія соціальної профілактики

Предмет: взаємодія громадських організацій з освітніми закладами у сфері протидії торгівлі людьми на прикладі ГО «Професійна ліга соціальних працівників Сумщини»

Мета: дослідження досвіду взаємодії громадських організацій з освітніми закладами у сфері протидії торгівлі людьми (на прикладі ГО «Професійна ліга соціальних працівників Сумщини») та практичне обґрунтування ефективності використання специфічного тренінгу за

методикою «Рівний-рівному» як методу соціальної профілактики у сфері протидії торгівлі людьми серед учнівської та студентської молоді.

Завдання:

1. Проаналізувати законодавство України з протидії торгівлі людьми;
2. Дослідити досвід взаємодії громадських організацій, зокрема «ГО «Професійна ліга соціальних працівників Сумщини», з освітніми закладами із соціальної профілактики у сфері запобігання торгівлі людьми серед учнівської та студентської молоді;
3. Визначити соціальні та психологічні особливості учнівської та студентської молоді в рамках застосування технології соціальна профілактика у сфері протидії торгівлі людьми;
4. Обґрунтувати ефективність використання в соціальній роботі громадськими організаціями, зокрема «ГО «Професійна ліга соціальних працівників Сумщини», специфічного тренінгу за методикою «Рівний-рівному» як методу соціальної профілактики у сфері протидії торгівлі людьми серед учнівської та студентської молоді;
5. Апробувати специфічний тренінг за методикою «Рівний-рівному» як інноваційний метод соціальної профілактики у сфері протидії торгівлі людьми серед учнівської та студентської молоді.

Розділ I. Застосування технології соціальна профілактика у сфері протидії торгівлі людьми в Україні

1.1. Аналіз законодавства України з протидії торгівлі людьми та досвіду взаємодії громадських організацій, зокрема «ГО «Професійна ліга соціальних працівників Сумщини», з освітніми закладами у сфері протидії торгівлі людьми

В умовах поточної складної соціально-економічної та політичної ситуації в Україні, поширення терористичної загрози, пріоритетом для органів державної влади є налагодження стійких і конструктивних зв'язків із громадськістю у питаннях боротьби із кримінальними правопорушеннями проти волі, честі та гідності особи, зокрема злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми.

Оскільки зазначені правопорушення можуть виступати як окремі (самостійні) злочини, так і як супутні до інших не менш тяжких правопорушень, таких як створення злочинної організації, створення терористичної організації, бандитизм тощо, державним органам необхідно докладати комплексних зусиль для запобігання та протидії цьому виду кримінальних правопорушень, у тому числі підтримувати тісні зв'язки з міжнародними та українськими громадськими організаціями, що здійснюють боротьбу зі злочинами у сфері торгівлі людьми.

Безпосереднім об'єктом таких злочинів є свобода та особиста недоторканність людини. Слід також зауважити, що значною мірою злочини, пов'язані з торгівлею людьми, належать до латентних, тобто прихованих злочинів, і на етапі їх виявлення як міжнародні, так і вітчизняні організації сприяють припиненню та подоланню наслідків такої злочинної діяльності.

У сучасній українській правовій системі існує широкий спектр законодавчих актів, що регулюють діяльність державних органів та громадськості у сфері протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми, а

також міжнародних договорів у відповідній сфері. Найперше слід відзначити положення ст. 3, 29 Конституції України: людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність[1].

Тобто Основним Законом нашої держави закріплено обов'язок забезпечення державою здоров'я, честі та гідності, недоторканності й безпеки людини. Відповідне законодавче закріплення такого принципу на міжнародному рівні міститься також у ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Статтею 36 Конституції України гарантоване право громадян на свободу об'єднання у громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів.

Водночас, якщо розглядати відносини взаємодії держави та громадськості у сфері запобігання та протидії торгівлі людьми, необхідно зазначити, що вітчизняна нормативна база регулювання таких правовідносин існує на доволі високому рівні та активно розвивається, адаптуючись до сучасних викликів та вбираючи у себе найсучасніші світові тенденції в організації суспільної боротьби з досліджуваним явищем. Так, одним з основоположних нормативно-правових актів у цій сфері є Закон України «Про протидію торгівлі людьми» від 15.10.2011р. з наступними змінами та доповненнями. До основних принципів протидії торгівлі людьми Законом віднесено взаємодію органів виконавчої влади між собою, з відповідними органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, та з громадськими і міжнародними організаціями.

Частиною 2 ст. 5 вищезазначеного Закону до суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, відносять, зокрема, підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, громадські організації та окремих громадян. До основних завдань Закону віднесено виявлення причин і передумов, що сприяють торгівлі людьми, та вжиття заходів щодо їх усунення; забезпечення відновлення прав постраждалих від торгівлі людьми; інформування суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, та громадськості щодо результатів діяльності у сфері боротьби з торгівлею людьми, вищезазначені завдання, у свою чергу, реалізуються як через органи держави, так і через відповідні вітчизняні та міжнародні громадські організації[2].

Окремо слід спинитися на положеннях ст.13 Закону України «Про протидію торгівлі людьми». Щодо впровадження Національного механізму взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми.

Відповідний механізм створено з метою ефективної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми, та їх захисту. Реалізація цього механізму охоплює встановлення потреб особи, яка постраждала від торгівлі людьми, та пошук органів чи закладів, що можуть їх задовольнити. Нерідко такими закладами виступають міжнародні та українські громадські організації, метою яких є дотримання прав і свобод людини та протидія злочинності.

Положенням Закону України закріплено, що суб'єкти взаємодіють між собою у процесі протидії торгівлі людьми в рамках реалізації Національного механізму взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, та співпрацюють з громадськими об'єднаннями, регіональними та міжнародними організаціями.

До основних засад механізму взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, віднесено, зокрема, таке:

- взаємне інформування з дотриманням принципу конфіденційності про злочини торгівлі людьми, передумови та причини торгівлі людьми, методи, що використовують торговці людьми, необхідну допомогу особам, які постраждали від торгівлі людьми;
- спільна розробка програм, планів протидії торгівлі людьми;
- спільна організація заходів з протидії торгівлі людьми;
- обмін передовим досвідом діяльності у сфері протидії торгівлі людьми[3].

На вищезазначених засадах ґрунтуються основні напрями роботи та сфери співпраці державного апарату та громадських організацій. Однак перелік напрямів такої співпраці не є вичерпним і не обмежується приписами даного Закону України.

Ще одним важливим аспектом діяльності громадських організацій є громадський контроль за виконанням законів у сфері протидії торгівлі людьми. Реалізації цього аспекту присвячена ст. 26 вищезгаданого Закону. До напрямів контролю за виконанням законів у сфері протидії торгівлі людьми можна віднести такі:

- відповідність діяльності суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, вітчизняному та міжнародному законодавству;
- додержання міжнародних зобов'язань України у сфері протидії торгівлі людьми;
- забезпечення невідворотності покарання за злочини торгівлі людьми.

Особливе місце в українському законодавстві відведено правам громадських організацій, їх членів, а також окремих громадян під час

здійснення контролю у сфері протидії торгівлі людьми. Так, до компетенції названих суб'єктів належить:

- надавати інформацію щодо порушення законодавства у сфері протидії торгівлі людьми та про виявлені факти торгівлі людьми і захисту осіб, які постраждали від торгівлі людьми;
- здійснювати моніторинг стану протидії торгівлі людьми та захисту осіб, які постраждали від торгівлі людьми;
- співпрацювати із суб'єктами, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми;
- інформувати населення з питань протидії торгівлі людьми.

Як бачимо, національне законодавство дає громадським організаціям доволі широкі можливості для здійснення внеску в реалізацію політики протидії торгівлі людьми, які відповідають стандартам міжнародних організацій та розвинених країн у цій сфері. Водночас окремі формати, які довели свою ефективність в інших країнах (як-от, соціальне замовлення) прямо в ньому не передбачені[4].

На виконання законодавства було розроблено Національну програму протидії торгівлі людьми на 2013–2015 рр. Вона була затверджена Кабінетом Міністрів 21 березня 2012 р.ї містить заходи, спрямовані на:

- вдосконалення законодавства для протидії торгівлі людьми;
- створення єдиної системи моніторингу й оцінки ефективності заходів, що виконуються за національному рівні;
- збільшення спроможності фахівців у питаннях протидії торгівлі людьми та надання допомоги жертвам;
- запобігання торгівлі людьми серед загального населення та у вразливих групах;
- зміцнення правоохоронних заходів щодо осіб, які скоюють чи сприяють вчиненню злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми;

- надання допомоги особам, що постраждали від злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми.

Одним із варіантів розв'язання проблеми торгівлі людьми та надання допомоги і захисту особам, що постраждали від неї, програма передбачає налагодження співпраці державних установ з громадськими організаціями, зокрема впровадження ефективного механізму взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми, за такими напрямками, як: організація інформаційно-роз'яснювальної роботи серед населення, спрямованої на запобігання потраплянню в ситуації, пов'язані з торгівлею людьми; підвищення професійного рівня спеціалістів, які надають допомогу особам, що постраждали від торгівлі людьми, здійснюють їх реабілітацію та соціальну реінтеграцію; проведення постійного моніторингу ефективності заходів, спрямованих на протидію торгівлі людьми; підвищення якості надання послуг особам, що постраждали від торгівлі людьми[5].

Пріоритетною ціллю виконання Програми є підвищення ефективності взаємодії органів державної влади, міжнародних, громадських організацій та інших юридичних осіб у сфері протидії торгівлі людьми.

Активною діяльністю щодо протидії торгівлі людьми займається ГО «Професійна ліга соціальних працівників Сумщини», яка, зокрема, зареєстрована 04.05.2016 (ЄДРПОУ 40462489) і є правонаступником Обласної громадської організації ліги соціальних працівників України «Професійна Ліга соціальних працівників Сумщини», яка була створена 04.02.2009 року (ЄДРПОУ 36334092) і діяла як стратегічний партнер Сумського обласного центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді у реалізації соціальних програм державного, регіонального та місцевого рівнів.

Громадська організація «Професійна Ліга соціальних працівників Сумщини» є виконавчим партнером Міжнародної організації з міграції на території Сумської області.

Напрямки діяльності Громадської організації «Професійна Ліга соціальних працівників Сумщини»:

- участь у реалізації державних та розробка місцевих програм соціального становлення і соціальної підтримки дітей, сімей та молоді;
- внесення пропозиції до органів місцевої влади та органів місцевого самоврядування щодо розробки та впровадження системи соціальних стандартів і критеріїв оцінки ефективності надання соціальних послуг, системи супервізії в соціальній роботі, інших статутних завдань;
- підтримка соціально-незахищених сімей;
- надання допомоги постраждалим від жорстокості, насильства та тим, хто потрапив в екстремальні ситуації;
- представлення і захист прав та інтересів дітей, сімей, молоді та членів організації в органах державної влади, місцевого самоврядування, судах;
- здійснення соціально-профілактичної роботи щодо запобігання та подолання негативних явищ в сім'ях, дитячому та молодіжному середовищі;
- проведення соціальних та аналітичних досліджень, здійснення громадського контролю та моніторингу;
- проведення публічних акцій та масових заходів із залученням дітей, сімей та молоді[6].

1.2. Соціальні та психологічні особливості учнівської та студентської молоді в рамках соціальної профілактики у сфері протидії торгівлі людьми

Державною владою України була створена державно цільова соціальна програма протидії торгівлі людьми.

Метою Програми є запобігання торгівлі людьми, підвищення ефективності переслідування осіб, які вчиняють пов'язані з нею злочини або сприяють їх вчиненню, а також захист прав осіб, що постраждали від торгівлі людьми, та надання їм допомоги.

Шляхи і способи розв'язання проблеми

Можливі два варіанти розв'язання проблеми торгівлі людьми та надання допомоги і захисту особам, що постраждали від неї.

Перший варіант полягає у розв'язанні проблеми торгівлі людьми шляхом здійснення системних заходів державними установами за рахунок бюджетних коштів. Недоліком зазначеного варіанта є те, що для його реалізації необхідні бюджетні кошти у значному обсязі[7].

Другий, оптимальний варіант передбачає налагодження співпраці державних установ з громадськими організаціями, зокрема впровадження ефективного механізму взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми, за такими напрямками, як:

- організація інформаційно-роз'яснювальної роботи серед населення, спрямованої на запобігання потраплянню в ситуації, пов'язані з торгівлею людьми;
- підвищення професійного рівня спеціалістів, які надають допомогу особам, що постраждали від торгівлі людьми, здійснюють їх реабілітацію та соціальну реінтеграцію;

- проведення постійного моніторингу ефективності заходів, спрямованих на протидію торгівлі людьми;
- підвищення якості надання послуг особам, що постраждали від торгівлі людьми, зокрема шляхом впровадження стандартів надання соціальних послуг таким особам.

Як бачимо, одним з важливих пунктів є саме пункт, спрямований на взаємодію громадських організацій та органів державної влади з молоддю шляхом запровадження інформаційно-роз'яснювальної роботи щодо протидії торгівлі людьми[8].

Важливе значення для формування принципів і підходів до взаємовідносин органів влади та громадськості, а також громадських організацій та освітніх закладів щодо протидії торгівлі людьми має швейцарська модель, розроблена у 1999 – 2001 рр. Вона вказує як основну мету взаємовідносин органів влади та громадськості у протидії торгівлі людьми захист жертв торгівлі людьми та покарання винних у цьому злочині. Зокрема, ця модель пропонує такі керівні принципи щодо взаємовідносин правоохоронних органів та недержавних організацій, які надають відповідні послуги: завчасне інформування організацій, що надають допомогу постраждалим.

Ця рекомендація заохочує правоохоронні органи у належних випадках інформувати організації, що надають допомогу постраждалим від торгівлі людьми, про проведення заходів, які результатом матимуть ймовірне виявлення таких осіб. Така практика зумовлена необхідністю недержавних організацій, з одного боку, планувати свою діяльність та бюджет, а з другого – мати можливість розмістити та надати необхідну допомогу постраждалій особі[9].

Виявлення потерпілих осіб. Як засвідчує аналіз, часто ця функція або окремі її елементи делегуються недержавним організаціям. Пов'язано це зі

страхом жертв торгівлі людьми перед правоохоронними органами та упередженим до них ставленням. Також корисною для цього є розробка спільно з експертами з боку громадянського суспільства спеціальних анкет, методичних рекомендацій для проведення співбесід тощо:

- повідомлення потерпілого про його права та можливість отримання відповідної допомоги.
- визначення необхідності виділення часу потерпілій особі для стабілізації її стану та прийняття рішення щодо співпраці з правоохоронними органами та/або слідством.
- забезпечення присутності потерпілої особи в країні на час проведення слідчих дій та судового процесу над винними у скоєнні злочину.
- забезпечення потерпілої особи притулком, матеріальною, соціальною та психологічною допомогою, дотримання її прав та свобод.
- забезпечення прав потерпілої особи у кримінальному провадженні.
- надання допомоги при реінтеграції, репатріації або можливого продовження перебування у країні потерпілої особи[10].

Загалом, окрім того, що необхідність взаємовідносин з громадськістю впливають з норм міжнародних договорів, не можна не помітити, що за їх правильної та розумної організації виграють усі сторони взаємовідносин. Збільшується коло акторів, що займаються виявленням жертв торгівлі людьми. Як ми вже зазначали, виявлення та подальше надання послуг потерпілим від торгівлі людьми недержавними акторами може сприяти їх подальшій готовності до співпраці з представниками державних служб. Завдяки розділенню ролей та повноважень, функція розміщення та надання допомоги і підтримки жертві торгівлі може бути передана також недержавним організаціям, що надає можливість правоохоронним органам

більше часу приділяти своїм безпосереднім обов'язкам, пов'язаним з проведенням слідчих дій та притягненням злочинців до відповідальності.

Варто розуміти, що механізми взаємовідносин призначені для вирішення конкретних цілей та оперативних завдань, тому важливо, щоб вони були чітко сформульовані та об'єктивно здійснені. Сторони мають визначити свою загальну мету та досягти взаємного розуміння проблеми та основи для взаємовідносин. Важливо визначити та чітко розмежувати обов'язки і відповідальність кожного партнера. За певних обставин необхідно також визначити джерела та обсяги фінансування учасників.

Важливим також є і формальне закріплення такого механізму, оскільки воно дає можливість визначити спільне розуміння цілей діяльності, основні напрями роботи та ролі кожної зі сторін; налагодити канали обміну знаннями та інформацією; узгодити загальні принципи роботи та проведення процедур, що дасть змогу уникнути непорозумінь при реалізації співпраці; сприятиме взаємодовірі завдяки гарантіям регулярної та безперервної співпраці; надасть можливість правоохоронним органам і громадським постачальникам відповідних послуг працювати ефективніше; поліпшить захист та надання допомоги потерпілим унаслідок торгівлі людьми[11].

Водночас чіткий механізм взаємовідносин, прозорість та взаємне розуміння ролей зацікавлених сторін надає представникам громадськості певну автономність та можливість обстоювати свою позицію щодо певних питань. Але найбільшу вигоду з таких дій, звісно, мають отримувати потерпілі від торгівлі людьми. Недержавні постачальники послуг можуть мати більшу мотивацію для надання допомоги таким особам, реабілітації, роз'ясненню їх прав та підготовки до участі в кримінальному процесі. Зрештою, важливою є також як просвітницька діяльність таких організацій, спрямована на широкий загал та групи ризику, так і їх просвітницька діяльність, спрямована на державні органи – тренінги, семінари, круглі столи та інші форми співпраці можуть позитивно вплинути на ефективність

представників державних органів. Сам по собі процес створення ефективних взаємовідносин (наприклад, проведення круглих столів з залученням громадськості) є важливим кроком до кращого розуміння, збільшення довіри та налагодження робочих зв'язків між органами влади та представниками громадськості.

Таким чином, взаємовідносини державних органів, громадськості та освітніх закладів у протидії торгівлі людьми може включати виконання таких основних завдань:

- створення правових підстав для налагодження взаємовідносин державних органів та громадськості у протидії торгівлі людьми;
- визначення компетентних органів та осіб, відповідальних за налагодження взаємовідносин;
- запрошення до співпраці зацікавлених сторін. До процесу мають бути залучені представники усіх зацікавлених сторін. Від державних органів участь мають брати найбільш обізнані у даному питанні спеціалісти, а також керівництво відповідних служб і установ. Також для організації та координації співпраці бажаним є призначення спеціальних експертів як постійних представників сторін та доведення до відома усіх учасників їх контактних даних;
- формальне закріплення взаємовідносин у меморандумі про взаєморозуміння або іншому подібному документі;
- визначення цілей, завдань, а також ролей та обов'язків кожної зі сторін, забезпечення їх прозорості, розумності та відсутності дублювання повноважень;
- координування процедур запобігання торгівлі людьми, надання допомоги потерпілим і судового переслідування винних осіб та встановлення відповідних процедур щодо спільної діяльності за цими напрямками;

- сприяння взаємній інформованості та довірі між учасниками співпраці;
- розроблення конструктивного підходу до розв’язання можливих проблем та конфліктів;
- створення механізмів оцінки якості діяльності.

Розглянемо результати дослідження ситуації в країнах Європейського Союзу. Так, Данія була однією з перших держав, де в національному законодавстві було закріплено норму про відповідальність за торгівлю людьми. Королівський указ від травня 1792 р. встановлював заборону работоргівлі з 1802р.

Парламент Великої Британії у 1811 р. визнав торгівлю людьми кримінальним злочином, який карався засланням, а згодом – смертною карою. Німецьке уложення 1870 р. закріпило відповідальність за вивезення неповнолітніх дівчат від батьків та опікунів з метою їх подальшої експлуатації у вигляді жебрацтва чи розбещення, а також вивезення одруженої жінки за допомогою обману, погроз чи фізичного насильства з метою розбещення.

Водночас взаємовідносини органів влади та громадськості у протидії торгівлі людьми розпочинаються набагато пізніше – в останній третині ХХ століття. Упродовж 1970–1990 рр. такі взаємовідносини відбувалися скоріше ситуативно та залежали від доброї волі обох сторін. Одночасно з цим напрацьовуються принципи, підходи та практики таких взаємовідносин, які в різних регіонах світу нині є різними за рівнем своєї деталізованості та ефективності[12].

Боротьба з торгівлею людьми в державах – членах ЄС регулюється як національним законодавством, так і правом ЄС, а також міжнародними договорами, учасниками яких вони є (наприклад, Протокол Палермо або Конвенція Ради Європи про протидію торгівлі людьми). Основою

регулювання протидії торгівлі людьми в праві ЄС можна вважати такі документи:

- Директива 2011/36/ЄС Європейського парламенту і Ради ЄС від 5 квітня 2011р. про попередження та боротьбу з торгівлею людьми та захист її жертв, яка замінює Рамкове рішення Ради 2002/629/ЈНА;
- Директива 2004/81/ЄС про дозвіл на проживання, яке видається громадянам третіх країн, що є жертвами торгівлі людьми або суб'єктами дій, спрямованих на пособництво незаконній імміграції, які співпрацюють з компетентними органами;
- Директива 2012/29/ЄС Європейського парламенту і Ради ЄС про встановлення мінімальних стандартів щодо прав, підтримки та захисту жертв злочинів;
- Директива 2004/80/ЄС про компенсацію жертвам злочинів.

Директива 2011/36/ЄС встановлює мінімальні стандарти, що стосуються визначення кримінальних злочинів та покарання за них у сфері торгівлі людьми. Також вона представила, з урахуванням гендерного підходу, загальні положення для зміцнення діяльності, спрямованої на запобігання цьому злочину та захист осіб, які від нього постраждали. Метою цього документа було створення інтегрованого, цілісного, заснованого на повазі до прав людини підходу до розв'язання проблеми, пов'язаної з торгівлею людьми в країнах ЄС. Для досягнення цілей даного документа у 2012 р. була прийнята Стратегія ЄС по викоріненню торгівлі людьми на період 2012–2016 рр..

Уже у преамбулі Директива 2011/36/ЄС визначає, що держави-члени повинні заохочувати і долучатись до тісної співпраці з організаціями громадянського суспільства, у тому числі з визнаними та активними неурядовими організаціями цієї сфери, які займаються жертвами торгівлі людьми, зокрема, беруть участь у розробці відповідних політичних рішень,

інформаційних кампаніях, наукових та освітніх програмах, підготовці спеціалістів, а також проведенні моніторингу та оцінки впливу заходів по боротьбі з торгівлею людьми .

Директива визначає ряд напрямів взаємодії з представниками громадськості у протидії торгівлі людьми. Так, у її п. 4 ст. 11 передбачається, що держави-члени у взаємовідносинах з відповідними організаціями повинні вживати необхідних заходів для створення відповідних механізмів, спрямованих на раннє виявлення, надання допомоги та підтримки жертвам торгівлі людьми. Стаття 18, яка присвячена запобіганню злочину торгівлі людьми, у п. 2 зобов'язує держави-члени вживати відповідних заходів, спрямованих на підвищення обізнаності людей стосовно торгівлі людьми та зниження ризику, особливо серед дітей, стати жертвами цього злочину. Маються на увазі інформаційні та просвітницькі кампанії, дослідницькі та освітні програми, розробка та реалізація яких, за необхідності, має відбуватись у взаємовідносинах з відповідними організаціями громадянського суспільства. Передбачається, що громадськість також відіграватиме певну роль у звітних механізмах. Стаття 19, яка регулює встановлення позиції національного доповідача або еквівалентного звітного механізму, закріплює, що для цього передбачається проведення оцінки тенденцій торгівлі людьми, оцінка результатів боротьби з нею, збір статистики та відповідне звітування, у тому числі у взаємовідносинах з відповідними організаціями громадянського суспільства, які діють у цій сфері.

Таким чином, Директива 2011/36/ЄС визначає можливість представників громадськості долучатись до боротьби із торгівлею людьми у таких напрямках, як виявлення жертв торгівлі, надання їм відповідних послуг та підтримки, проведення заходів, спрямованих на запобігання злочину (шляхом інформування населення), а також моніторинг і оцінка ситуації.

Стратегія ЄС по викоріненню торгівлі людьми на період 2012–2016 рр. встановлює загальний підхід ЄС до розв’язання проблеми торгівлі людьми. Головна відповідальність за це покладається на держави-члени. Стратегія забезпечує рамки для координації зусиль, спрямованих на реалізацію положень Директиви 2011/36/ЄС, фокусуючись на пріоритетних сферах, якими є: виявлення, захист та надання допомоги жертвам торгівлі людьми; активізація діяльності з запобігання злочину торгівлі людьми; судове переслідування винних осіб; посилення координації, співпраці та узгодженості політики у партнерстві з інституціями ЄС, національними органами юстиції та внутрішніх справ, а також широким колом інших зацікавлених осіб. У Стратегії визнається, що вступити у перший контакт з жертвами торгівлі людьми потенційно може широке коло осіб та організацій. Тому важливо, щоб вони були обізнані й навчені ідентифікувати жертв торгівлі людьми, а також знали, які дії слід вчиняти після виявлення таких осіб. Комісія ЄС визначила у Стратегії п’ять основних потреб, які мають забезпечуватись жертвам торгівлі людьми –повага та визнання їх статусу, надання допомоги, захисту, доступу до правосуддя та компенсації. Відповідно до ст.11 Директиви 2011/36/ЄС допомога та підтримка жертв торгівлі людьми має проводитись на основі оцінки індивідуальних потреб і має включати щонайменше надання безпечного і належного місця тимчасового проживання, матеріальну допомогу, медичне лікування, психологічну допомогу, консультування та надання необхідної інформації, за потреби – письмового та усного перекладу.

1.3. Етичні засади роботи працівників громадських організацій в рамках соціальної профілактики у сфері протидії торгівлі людьми

Взаємовідносини між зацікавленими сторонами наразі є загально визнаною умовою для ефективної боротьби проти торгівлі людьми. Зрозуміло, що такі взаємовідносини мають бути стабільними та формалізованими, для чого створюються відповідні координаційні механізми (у формі спеціально створених координаційних центрів, дорадчих рад, спеціальних органів, посад тощо) та укладаються документи, що надають легітимності таким взаємовідносинам, визначаючи ролі, обсяг повноважень та права усіх сторін (меморандуми про взаєморозуміння, національні плани дій, різноманітні протоколи тощо).

Водночас це розуміння з'явилося пізніше, ніж держави та громадськість почали боротьбу з торгівлею людьми. Так, людство намагалося розв'язати проблему торгівлі людьми упродовж тривалого часу, однак особливо багато в цій сфері було зроблено починаючи з ХІХ століття, коли питання про заборону работоргівлі стало однією з найважливіших проблем міжнародних відносин.

Уперше на неприпустимість работоргівлі на міжнародному рівні вказала спеціальна декларація Віденського конгресу, підписана 27 січня 1815 р. Держави – учасниці цього конгресу оголосили про нагальну необхідність якнайшвидшого припинення такої торгівлі, але не вказали засобів для досягнення цієї мети. Наступний крок у цьому напрямі був зроблений на Аахенському конгресі 1818 р., на якому торгівля рабами з Африки не тільки заборонялася, а й оголошувалася злочином. На Веронському конгресі 1822 р. було прийнято Постанову щодо скасування торгівлі чорношкірими. Однак рішення цих конгресів не отримали відображення в кримінальному законодавстві держав-учасниць конгресів і залишилися деклараціями[13].

Практичні заходи з боротьби з цим злочином вперше були прийняті Лондонським договором, укладеним 20 грудня 1841 р. між Англією,

Францією, Росією, Австрією і Пруссією. Відповідно до цього договору, заборонялося перевезення в Америку чорношкірих рабів, а торгівля рабами прирівнювалася до піратства, яке в ті часи вже було кримінальним злочином. Військовим кораблям названих держав було надано право зупиняти і оглядати судна, підозрювані в перевезенні рабів.

У 1885 р. 16 держав на Берлінській конференції підписали Генеральний акт про Конго, який підтвердив міжнародно-правову заборону рабства і работоргівлі та додатково заборонив використання території в басейні річки Конго в якості ринку невольників або транзитних шляхів перевезення рабів. У 1899 р. У Лондоні відбувся Міжнародний конгрес з боротьби з торгівлею жінками з метою розпусти. Учасники конференції відзначили загрозливі масштаби торгівлі жінками, звернулися до держав із закликом укласти багатосторонню угоду по боротьбі з цими злочинами і створити національні комітети для боротьби з проституцією[14].

Наступний важливий міжнародний акт – Генеральний акт Брюссельської конференції 1890 р., що передбачав вжиття конкретних практичних заходів для боротьби з работоргівлею. Держави – учасниці цього договору зобов'язалися прийняти закони, що встановлюють кримінальну відповідальність за насильницьке захоплення невольників, а також узяли на себе зобов'язання вжити низку спеціальних заходів, спрямованих на запобігання работоргівлі (створення спеціальних військових постів для блокування доріг, якими могло здійснюватися перевезення рабів, встановлення відповідного порядку в портах і т.д.)

Наступною принципово важливою подією в боротьбі з торгівлею людьми стало підписання 25 вересня 1926 р. 38 державами під егідою Ліги Націй Конвенції про рабство. Ця Конвенція розглядається як одне з фундаментальних джерел формування системи норм сучасного міжнародного права, спрямованого на боротьбу з торгівлею людьми. Сторони узяли на себе зобов'язання поступово і в якомога стислі терміни

повністю скасувати рабство в усіх його формах, а також запобігати і припиняти работоргівлю, приймати законодавчі заходи, що встановлюють суворі покарання за вчинення заборонених дій, сприяти боротьбі за знищення рабства[15].

Однією з цілей Конвенція встановила введення в національне законодавство держав-учасниць норм щодо запобігання та заборони рабства і работоргівлі, а також відповідальності і «суворого» покарання за порушення цих норм.

Ухвалення Конвенції про рабство 1926 р. Стало однією з перших спроб міжнародної спільноти систематизувати документи, спрямовані на запобігання та боротьбу з рабством і работоргівлею. Відповідно до вимог Конвенції про рабство 1926 р. і на підставі резолюції Асамблеї Ліги Націй 1932 р. у 1934 р. Був скликаний дорадчий комітет експертів щодо боротьби з рабством. Однак заходи Ліги Націй у цій сфері навіть у кращих випадках, тобто коли вони доходили до стадії практичного здійснення, мали суто локальний характер і конкретні політичні цілі. Таким чином, Конвенція 1926 р. практично не заборонила рабство, а висловила лише наміри держав викоринити це ганебне для людства явище.

Після Другої світової війни настав крах колоніальної системи. Боротьба зі злочинами рабства та торгівлі людьми ведеться вже в рамках ООН. 10 грудня 1948 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла Загальну декларацію прав людини, у ст. 4 якої підкреслюється, що «ніхто не може триматися в рабстві або підневільному стані; рабство і работоргівля забороняються в усіх їх видах». Однак і після цього спеціальна комісія Міжнародної конференції з прав людини констатувала, що за неповними даними у світі налічується 9 млн рабів[16].

Важливим етапом міжнародної боротьби з розглянутими злочинами є прийняття 2 грудня 1949 р. Нью-Йоркської конвенції про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатації проституції третіми особами, яка замінила

всі міжнародні угоди з цих питань, що діяли раніше. Ця Конвенція визнала міжнародними кримінальними злочинами такі діяння: звідництво, схиляння іншої особи до проституції, навіть за її згодою; експлуатацію проституції іншими особами, навіть за їх згодою; утримання будинків розпусти чи управління ними, а також свідоме фінансування та участь у фінансуванні будинків розпусти; здачу в оренду або найм будівлі або іншого місця із розумінням, що вони будуть використовуватися в цілях проституції третіми особами; замах на вчинення таких дій, а також підготовку до них і умисну співучасть у цих діях (ст. 1–4 Конвенції).

Конвенція вперше стала застосовуватися не тільки на території метрополій держав-учасниць, а й на всіх інших територіях, за які вони несуть відповідальність. При цьому кожна держава повинна була заснувати спеціальний орган, який буде центральним і координаційним органом боротьби з названими вище міжнародними злочинами. Було передбачено обмін інформацією про ці злочини за встановленою формою і прийняття необхідних законодавчих заходів для забезпечення застосування конвенції[17].

Ухвалення Конвенції 1949 р. було, безсумнівно, прогресивним кроком. Водночас, починаючи з моменту її ратифікації і до теперішнього часу, вона піддається аргументованій критиці і внаслідок неврахованих або застарілих підходів і аспектів на сьогодні не може слугувати ефективним міжнародним правовим інструментом. Той факт, що її ратифікували лише 72 держави, підтверджує спірність низки її положень, які сьогодні вступають у протиріччя як з життєвими реаліями, так і з існуючим у багатьох західних країнах законодавством. Для порівняння, Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок підписало 169 країн.

Міжнародно-правові заборони торгівлі людьми закріплені також у Конвенціях Міжнародної організації праці No 29 і No 105 щодо заборони примусової та обов'язкової праці, у Міжнародному пакті про громадянські і

політичні права 1966 р., Конвенції проти катувань та інших нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання.

Проблема торгівлі людьми, насамперед жінками, була актуалізована у порядку денному міжнародних організацій наприкінці 1970-х років. Цьому сприяли різні фактори: зростання жіночого руху, розвиток фемінізму з його постійною увагою до питань експлуатації жінок тощо. У 1979 р. була прийнята Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, яка повертає увагу до проблеми торгівлі жінками.

Слід також акцентувати на положеннях Декларації про Права дитини 1959 р., надто в тій частині, що діти потребують особливої охорони і піклування і їм повинно бути надано спеціальний міжнародно-правовий захист від усіх злочинних посягань. Тому з ініціативи Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) у 1989 р. була прийнята Конвенція про права дитини, яка відкрита для підписання всіма державами і спрямована на захист дітей від небезпеки сексуальної, економічної та інших форм експлуатації, включаючи продаж дітей. Конвенція про права дитини поклала на держави серед багатьох інших обов'язок захищати дитину від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуального розбещення. З цією метою міжнародними кримінальними злочинами в національному законодавстві та міжнародно-правових актах повинні визнаватися такі діяння: примус дитини до будь-якої незаконної сексуальної діяльності; використання в цілях експлуатації дітей у проституції або в іншій незаконній сексуальній практиці; використання в цілях експлуатації дітей у порнографії і порнографічних матеріалах (ст. 34). Крім цього, держави повинні на національному, двосторонньому та багатосторонньому рівнях вживати всіх необхідних заходів щодо запобігання викраденням дітей, торгівлі дітьми чи їх контрабанди в будь-яких цілях і в будь-якій формі (ст.36).

Найбільш активно пошуки адекватних заходів у боротьбі з торгівлею людьми робилися в 1990-х роках. У 1993 р. Під егідою ООН було проведено

Всесвітню конференцію з прав людини, де було ухвалено Віденську декларацію, стаття 18 якої присвячена торгівлі людьми. У 1995 р. У Пекіні відбулася Четверта всесвітня конференція зі становища жінок. У Пекінській платформі дій отримала відображення ширша інтерпретація цієї проблеми. Так, у розділ D «Насильство щодо жінок» Платформи була включена стратегічна мета «Ліквідація торгівлі жінками і надання допомоги жінкам, які стали жертвами насильства в результаті проституції і торгівлі».

Починаючи з січня 1999 р., на робочих зустрічах у Відні представники 102 країн світу обговорювали питання розробки нової Конвенції проти транснаціональної організованої злочинності. Паралельно з розробкою Конвенції велася робота над трьома додатковими протоколами: про торгівлю людьми, особливо жінками і дітьми; про контрабанду мігрантів по землі, повітрю і морю; проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї.

Нарешті, було ухвалено Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (2000 р.). Нині це основний міжнародний документ у сфері протидії торгівлі людьми. Він передбачає, що держави-учасниці мають розробляти і приймати на комплексній основі політику, програми й інші заходи з метою запобігання торгівлі людьми і боротьби з нею, а також захисту жертв торгівлі людьми, особливо жінок і дітей, від ревіктимізації (ст. 9).

Водночас майже всі названі вище документи стосувалися боротьби (запобігання і протидії) торгівлі людьми загалом і не регулювали такого важливого аспекту цієї боротьби, як взаємовідносини органів влади та громадськості. Але нині стало очевидно, що тільки завдяки чіткій та прозорій співпраці можна задовольнити інтереси усіх партнерів, визначити основні цілі такої співпраці.

Одним із небагатьох винятків є саме Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми—найбільш важливий всесвітній документ у цій сфері. Так, у цьому Протоколі визначено, що цілі між органами влади та громадськістю у протидії торгівлі людьми можуть бути пов'язані безпосередньо із запобіганням злочину, захистом жертв торгівлі та кримінального переслідування торгівців людьми. Вони можуть реалізовуватись через виконання конкретних завдань щодо підвищення обізнаності населення, підготовки спеціалістів та проведення наукових досліджень цієї проблеми. Крім того, держави мають розглядати можливість співпраці з неурядовими організаціями в питаннях, пов'язаних з забезпеченням фізичної, психологічної та соціальної реабілітації жертв торгівлі людьми (ст.6).

Таким чином, недержавні актори визнаються можливим джерелом експертних знань, які здатні реалізовувати ряд напрямів роботи.

Крім цього, питання взаємовідносин органів влади та громадськості щодо протидії торгівлі людьми частково регулюються Факультативним протоколом до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, проституції і дитячої порнографії, він визначає, що його учасники сприяють також міжнародному співробітництву і координації між своїми органами, національними і міжнародними неурядовими організаціями і міжнародними організаціями (ст. 10). Конвенція Міжнародної організації праці No 182 про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці визначає, що при розробці програм дій щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці держави мають проводити консультації з відповідними урядовими відомствами та організаціями роботодавців і трудящих, беручи до уваги, в разі необхідності, думки інших зацікавлених груп (ст.6). Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми звертає увагу на важливість співпраці держав-учасниць з неурядовими організаціями та закликає залучати їх до заходів із запобігання торгівлі людьми (ст. 5). Також

у ній підкреслюється важливість взаємовідносин з такими організаціями при наданні допомоги жертвам торгівлі людьми, їх фізичної, психологічної та соціальної реабілітації (ст. 12), а також у ході проведення слідства (ст. 27). Конвенція прямо вказує, що держави мають заохочувати свої органи влади та окремих посадовців до співпраці з представниками громадськості (ст. 35) та рекомендує формалізувати таку співпрацю через меморандуми про взаєморозуміння між сторонами.

Для аналізу того, яку еволюцію пройшли ідеї щодо принципів та завдань взаємовідносин органів влади та громадськості сфері протидії торгівлі людьми, потрібно також звернутися до досвіду США та Швейцарії, який значною мірою було покладено в основу відповідних міжнародних документів та стратегій[18].

Державний департамент США, представляючи наприкінці 1990-х років національну концепцію боротьби із торгівлею людьми, розширив свою попередню парадигму «трех Р» (маються на увазі початкові літери слів prevention, protection, prosecution—превенція [торгівлі], захист [жертв] та судове переслідування [винних осіб]) четвертою літерою, яка означає «партнерство» (partnership). Це було визнання того, що три перших ключових елементи боротьби із торгівлею людьми неможливо реалізувати без знань, ресурсів та зусиль багатьох учасників, представників як державних органів, так і громадськості, експертів у таких сферах, як права людини, трудові права, охорона здоров'я тощо.

1.4. Застосування громадськими організаціями специфічного тренінгу за методикою «рівний-рівному» як методу соціальної профілактики у сфері протидії торгівлі людьми серед учнівської та студентської молоді на прикладі діяльності «ГО «Професійна ліга соціальних працівників Сумщини»

У науковій літературі спеціалістами позначення суті стратегії «рівний – рівному» вживається термін метод «рівни – рівному», принцип «рівний – рівному», методика «рівний – рівному». Останнім часом науковці використовують і поняття технологія «Рівний – рівному».

Метод «рівний - рівному» — засіб передачі достовірної, соціально значущої інформації під час неформального або особливим способом організованого спілкування в соціальній групі людей, рівних за якоюсь певною ознакою (вік, інтереси, цінності, потреби, проблеми тощо).

Метод «рівний — рівному» передбачає об'єднання людей у групи за якимись спільними ознаками з метою забезпечення їх точною інформацією й спростування розповсюджених помилкових поглядів, стереотипів, а також для того, щоб допомогти їм розвинути навички, які необхідні для ефективної адаптації та інтеграції в соціумі.

У науковій літературі визначається два різновиди методу «рівний — рівному»:

- спосіб навчання однолітків однолітками;
- спосіб навчання рівних рівному (за іншими ознаками, крім віку).

До середини XIX ст. цей спосіб надання інформації та передачі знань не розглядався як метод, який можна використовувати в формальній освітній діяльності. Офіційно використання цього способу як методу навчання задокументовано в Англії в 1840 році (дорослих викладачів не вистачало, тому навчання на фабриці серед підлітків і дітей проводили підготовлені однолітки).

Переваги такого способу поширення інформації, а саме залучення учасників освітнього процесу до надання знань, ідентичність механізмів соціальної перцепції у тих, хто навчає та кого навчають; значимість інформації, яку надають рівні для особистості, спеціалісти стали широко використовувати в освітній діяльності.

Таким чином, метод «рівний – рівному» – спосіб використання спеціалістами наявного в соціальній групі людей рівних процесу обміну та поширення інформації для внесення в їх середовище соціально-значимої інформації.

Особливого значення набув цей метод на Заході в 80–90-х рр. минулого століття в роботі з підлітками та молоддю.

В Україні метод «рівний — рівному» почали впроваджувати в діяльність спеціалісти соціальної сфери наприкінці ХХ ст. Розповсюдження цього методу в навчально-виховних закладах країни відбулося завдяки Національній програмі Міністерства освіти науки / ПРООН/ ЮНЕЙДС «Сприяння просвітницькій роботі «рівний — рівному» серед молоді України щодо здорового способу життя», яка реалізовувалась у 2000–2002 рр[19].

Зараз цей метод широко застосовують у діяльності соціальних педагогів і соціальних працівників, які працюють з молоддю, зокрема під час первинної профілактики та формування здорового способу життя. У той же час метод «рівний — рівному» активно використовують недержавні організації, соціальні служби, що працюють з різними категоріями клієнтів, зокрема з особами, що виявились постраждалими у сфері торгівлі людьми, людьми з особливими потребами тощо.

Підходи освіти «рівний-рівному»:

- діяльнісний підхід розглядає освіту «рівний-рівному» як активну соціально корисну діяльність щодо здоров'я засобу життя.

- особистісно орієнтований підхід спрямовує її на активізацію позитивних якостей учасників просвітницької взаємодії. Він забезпечує високий рівень індивідуальної роботи і спрямовує розвитку розуміння, співчутливості, взаємодопомоги тощо.
- духовно-змістовий підхід ґрунтується на духовному потенціалі суспільства, надбаннях національної та освітньої культури.
- системний підхід розглядає освіту «рівний-рівному» як органічний елемент багаторівневої і взаємообумовленої соціально-педагогічної системи формування здорового способу життя.
- конкретно-історичний підхід зумовлює формування здорового способу життя відповідно до гостроти проблеми у конкретній історичній ситуації[20].

Для класифікації різновидів методу «рівний — рівному» використовують різні критерії, серед них:

- мета використання методу,
- рівень профілактики, на якому вик використовується метод,
- ознака рівності, яка покладена в основу застосування методу.

Згідно з такою ознакою рівності, як вік — метод «рівний — рівному» трактують як «спосіб навчання ровесників ровесниками, однолітків однолітками».

У соціально-педагогічній літературі утвердилось сприйняття методу «рівний-рівному» переважно як способу передачі соціально-значущої інформації спеціально підготовленими підлітками рівним собі особам за віком.

Використовують такий метод, як правило, у первинній профілактиці. Відповідно до інших, ніж вік, ознак рівності, «рівний — рівному» трактують як спосіб «навчання рівних рівними», тобто йдеться про надання інформації в

середовищі людей «рівних» між собою за різноманітними ознаками (цінності, проблеми, професія, соціальний рівень, хобі, інтереси тощо)[21].

Однаковий вік не вирішальний для рівності, і це поширюється на різні вікові й міжвікові категорії. Його можна використовувати у всіх видах профілактики, але частіше — у вторинній чи третинній (рівність за проблемою).

Метод «рівний — рівному» одночасно з формальною традиційною освітою та іншими підходами в неформальній освіті — це стратегічний засіб передачі інформації в суспільстві з метою зацікавлення людей їхнім власним здоров'ям та розвитком.

Використання методу «рівний-рівному» у просвітницькій діяльності передбачає такі основні етапи:

- попередню роботу з групами волонтерів із метою забезпечення їх точною інформацією й спростування розповсюджених помилкових поглядів, стереотипів, відпрацювання навичок, які необхідні для ефективного спілкування з рівними собі за якоюсь певною ознакою;
- організацію внесення знань у середовище рівних підготовленими волонтерами на основі існуючого тут обміну інформацією.

Н. Зимівець розглядає поняття метод «рівний – рівному» – як спосіб соціально-педагогічної діяльності для надання та поширення достовірної, соціально значущої інформації в середовищі людей, рівних за якоюсь певною ознакою, для позитивного самовдосконалення особистості, громади й суспільства під час неформального або особливим способом організованого спілкування[22].

Соціально-педагогічна діяльність за методом «рівний – рівному» – процес, що надбудовується на основі вже наявного обміну інформацією в середовищі молодих людей і спрямований на забезпечення якісних змін у

ставленні особистості до здоров'я, включає в себе певні етапи роботи з підготовки їх як «непрофесійних викладачів» для ефективного спілкування з рівними та подальшому супроводу.

Ключовими фігурами в цьому процесі виступають педагог-тренер та інструктор. Інструктор – це молода людина, яка є носієм знань, навичок способу життя для досягнення благополуччя, привабливих для ровесників, таких, що вони бажають наслідувати; це спеціально підготовлені «непрофесійні викладачі», які навчають і мотивують своїх однолітків.

Педагог-тренер – це фахівець (учитель, психолог, соціальний працівник, соціальний педагог, лікар), який створює умови для ведення просвітницької роботи інструкторами.

У процесі планування й організації діяльності за методом «рівний – рівному» визначаються мета, завдання, очікуваний кінцевий результат, послідовність процедур (етапів), способи, засоби та прийоми виконання завдань, досягнення мети.

Цей метод спирається на особливості розвитку особистості учнівської молоді (значимість референтної групи), дає змогу не повчати молодих людей (пряма дидактика формування уявлень про стиль здорового життя не дає результатів), а надавати достовірну інформацію, враховуючи вікові мотивації збереження та розвитку здоров'я[23].

Принципи реалізації методу:

- інтегративність – здатний до позитивного впливу на всю систему національної освіти та соціальної політики;
- комплексність – синтезує наукові досягнення різних галузей, зокрема психології, соціології, педагогіки, соціальної роботи тощо;
- доступність – уможливорює впровадження методу в кожному з молодіжних субкультур;

- наступність – пов’язує метод з кращими здобутками зарубіжної та вітчизняної практики;
- культуровідповідність – визначає взаємоз’язок особистісного розвитку людини з особливостями культурного й соціального середовища;
- превентивність – спрямовує на запобігання негативним явищам;
- рівноправність – визначає рівноправні ролі учасників взаємодії;
- активність – сприяє набуттю активних рис характеру, наполегливості учасників програми;
- пріоритетність прав дитини – утверджує права дитини на забезпечення умов здорового способу життя;
- відповідальність – розвиває здатність однолітків приймати самостійні і відповідальні рішення;
- гласність, відкритість – сприяє поширенню правдивої інформації щодо здорового способу життя, негативних явищ, доступності до процесу і результатів оцінювання ефективності програми.

Напрями впровадження методу:

- під час викладання предметів гуманітарного та природничого циклів;
- у процесі позакласної і позашкільної виховної роботи та в роботі з батьками;
- через навчальні та позашкільні заклади, соціальні служби, спеціальні заклади;
- через організацію превентивної роботи в навчальних і позашкільних закладах, вищих навчальних закладах, передусім педагогічного профілю, соціальних службах, молодіжних і громадських об’єднаннях;
- через діяльність учнівського самоврядування;

- через законодавчу політику в галузі освіти, охорони здоров'я, соціальної діяльності щодо превентивної роботи з молоддю.

Впровадження методу забезпечується зворотнім зв'язком (суб'єкт-суб'єктивні стосунки учасників); трансформацією-коригуванням (постійним оновленням) методу новими прийомами роботи відповідно до особливостей залучених до програми груп ризику. Практики соціальної сфери відзначають позитивні результати його впровадження в просвітницьку діяльність.

Це, зокрема:

- внесення в молодіжне середовище достовірної, якісної, соціально значущої інформації та її поширення під час формального та неформального спілкування молодих людей;
- розширення діапазону просвітницької роботи;
- залучення учнівської молоді до просвітницької діяльності;
- особистий розвиток молодих людей, які беруть участь в просвітницькій діяльності.

Метод «рівний — рівному» як спосіб навчання однолітків та людей, рівних за певними ознаками, має переваги:

- знання цінностей і вимог соціальної групи, у якій здійснюється спілкування;
- високий ступінь довіри;
- рівність у взаєминах;
- схожий внутрішній світ, досвід, схоже ставлення до проблеми;
- однаковий рівень (освітній, культурний, соціальний тощо);
- молоді люди розуміють один одного, використовуючи невербальні та вербальні засоби спілкування (наприклад, сленг), а дорослому необхідно досконало знати (а значить, вивчити) мову молодіжного спілкування;

- підвищена самооцінка та впевненість у собі, почуття власної гідності та віри в себе не тільки в підлітків
- інструкторів, які виступають у ролі вихователів, а й у тих, з ким вони працюють.

Переваги навчання «рівних – рівними», а саме: перманентність інформаційного впливу; рівність соціальних позицій; відповідність культурним особливостям; високий ступінь довіри; економічність (фахівці з навчання однолітків однолітками надають велику кількість послуг за невелику плату і роблять це дуже ефективно) – роблять його все популярнішим[24].

Разом з тим метод «рівний — рівному» має свої недоліки:

- не завжди достатньо схожості (бути схожим — не означає бути рівним);
- недостатність досвіду, інформації в підлітків;
- важкість контролю, вимірювання результатів методу;
- можливість спотворення інформації підлітками;
- вік підлітка (людина ще не пережила того, про що говорить, її не сприймають як експерта в даній ситуації, справі).

Розглядаючи діяльність ГО «Професійна ліга соціальних працівників Сумщини», можемо привести декілька прикладів її діяльності саме у сфері взаємодії з навчальними закладами.

З 20 по 23 вересня 2019 року в м. Тернопіль, керівник ГО «Професійна ліга соціальних працівників Сумщини» Едуард Глоба приймав участь в Інтеграційній школі для активної молоді та ВПО в рамках проекту «Молодь об'єднує Україну», який реалізовується за підтримки Федерального міністерства закордонних справ на основі рішення Бундестагу Федеративної республіки Німеччина через Представництво Фонду Ганса Зайделя в Україні.

Особливо справив незабутнє враження та надихнув Воркшоп на основі художніх робіт проекту «Україна: моя біль і надія» від Людмили Самчук, менеджера молодіжних проектів Представництва Фонду Ганса Зайделя в Україні.

З метою розширення уявлення молоді про мир, привернення уваги до проблеми мирного співіснування народів світу, необхідності згуртування людства для досягнення миру, ГО «Професійна ліга соціальних працівників Сумщини», долучилась до Всеукраїнської акції «Я хочу миру» за ініціативи БО «БФ Карітас Івано- Франківськ УГЦ».

В рамках акції був проведений просвітницький захід «Права людини і мир» Студенти та молодь активно долучились до дискусії «Права людини і мир»; створювали символ миру «Голуб миру» з використанням арт терапевтичної технології, прийняли участь у флешмобі «Я віддаю свій голос ЗА МИР».

В заході прийняли участь вихованці ОКУ СОР «Соціальний гуртожиток для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», студенти Сумського Державного Університету.

Висновки до I розділу

Щорічно Державний Департамент США на виконання національного акту по боротьбі із торгівлею людьми готує доповіді про стан протидії торгівлі людьми в усіх країнах світу. Збираючи та аналізуючи інформацію, Держдепартамент розділяє країни на три групи – першу, другу та третю відповідно рівня реалізації політики протидії торгівлі людьми.

Україна, яка найчастіше потрапляла до другої групи, в минулому році була віднесена до так званого «листа очікування» другої групи і має ризик потрапити до третьої групи. Основна критика на адресу політики України концентрувалася навколо проблем координації зусиль різних структур, недостатнього судового переслідування злочинців та фактичної відсутності можливостей надання допомоги потерпілим. Протягом 2007 р. ситуація не була покращена, а навіть погіршилися. Статистика Міністерства внутрішніх справ та громадських організацій свідчить про негативну стабілізацію цього явища в Україні, коли цифри кількості розкритих справ або потерпілих, яким надана допомога, залишаються на одному рівні, або навіть мають динаміку зростання.

Торгівля людьми сьогодні пов'язана не стільки з сексуальним бізнесом, а перш за все з трудовою експлуатацією і різними формами насильства під час праці. У Донбасі ця проблема існує вже багато років саме для чоловіків, коли через закриття шахт вони втратили свій традиційний статус годувальника сім'ї і погоджуються на будь-яку роботу за кордоном. Як правило, чоловіки виїжджають на заробітки до Росії, працюють там без захисту і підписання контрактів. Порушення трудового законодавства і шахрайство особливо виявилось під час кризи і на внутрішньому ринку праці.

Наслідки сексуального рабства – не лише в економічній та емоційній площині. Вони нерідко торкаються серйозних проблем для здоров'я та

чимало коштують для суспільства в цілому. Швидке поширення СНІДу є ще одним додатковим трагічним елементом комплексної проблеми торгівлі людьми. Існуюча інформація стосовно кількості жінок, що стали жертвами торгівлі людьми, примусової проституції, сексуальної та іншої експлуатації, є неповною. Дані українського бюро Інтерполу свідчать, що число жінок, експортованих щороку до Європи, сягає від 50 до 100 тисяч. Більшість з них походять зі Східної та Центральної Європи. Це підтверджується даними Міжнародної організації міграції.

Торгівля живим товаром, яка набирає щораз широкіх масштабів і дедалі жорстокіших форм охопила більшість країн світу. Торгівля людьми стала злочинним бізнесом, який посідає третє місце за рівнем прибутковості, поступаючись лише торгівлею зброєю та наркотиками. На жаль, не оминуло це лихо й Україну, яка є сьогодні і країною-донором, і країною транзиту. До рук сучасних работорівців потрапили тисячі українських громадян: вони зазнають нещадної експлуатації і принижень, їх калічать морально і фізично, навіть позбавляють життя.

Такий стан речей є незадовільним і потребує для виправлення рішучих зусиль Уряду та громадськості.

Комплексність та складність проблеми протидії торгівлі людьми вимагає концентрування на основних обраних цілях, досягнення яких допоможе вивести боротьбу з торгівлею людьми на новий якісний рівень.

Розділ II. Використання специфічного тренінгу за методиком «Рівний-рівному» як методу соціальної профілактики у сфері протидії торгівлі людьми серед учнівської та студентської молоді

2.1. Тренінг за методикою «Рівний-рівному» як інноваційний метод соціальної профілактики у сфері протидії торгівлі людьми в Україні

Інтеграційні процеси вищої освіти України у європейській освітній простір передбачають якісну професійну підготовку кваліфікованих фахівців нової генерації. На сьогоднішній день дана проблема актуалізується у контексті соціального замовлення, постійних суспільних змін, які вимагають зміни існуючих підходів професійної підготовки та ставить особливі вимоги до фахівців – конкурентоспроможність, гнучкість мислення, готовність до успішної продуктивної діяльності у своїй сфері, здатність до саморозвитку. Саме ці завдання має вирішувати професійна підготовка майбутніх соціальних працівників, поєднуючи в собі накопичений вітчизняний досвід та сучасні інноваційні підходи світової практики підготовки фахівців.

Здатність адаптуватися до мінливих умов і технологій особливо актуальна для майбутніх спеціалістів соціальної сфери. Це обумовлено складною соціально-економічною ситуацією в Україні, яка протягом двох останніх десятиріч характеризується загостренням соціальних проблем і відповідно розширенням кола об'єктів соціальної роботи, що потребує як реформування системи надання соціальних послуг, розробки механізмів соціального замовлення, переосмислення ролі державних соціальних служб та неурядових організацій у здійсненні соціальної роботи, так і підготовки фахівців, готових реагувати на нові соціальні проблеми і суспільні виклики. Однією з таких проблем, з якою зіштовхнулася Україна на початку 90-х рр. минулого століття, стала проблема торгівлі людьми, протидія якій не тільки не вщухає і сьогодні, а й, навпаки, підсилюється, що пов'язано з розвитком і змінами у сучасних умовах цього явища у міжнародному масштабі та у межах нашої країни. Цьому сприяють різке падіння рівня життя (бідність)

людей, необізнаність населення з правових питань, підвищення мобільності населення, трудова міграція, зростання безробіття, насилля, організована злочинність, збільшення доступу населення до мережі Інтернет, який практично не контролюється з точки зору закону, і нерідко використовується з корисливою і навіть злочинною метою (8,7 млн. жителів України користуються мережею практично щодня, з них: 61% - особи від 15 до 29 років) (Звіт дослідження рівня обізнаності з явищем торгівлі людьми, 2011), а також неналежним рівнем відповідного правового і соціального захисту громадян. Наразі гострі соціальні проблеми, серед яких ми виділяємо торгівлю людьми, зумовлюють потребу суспільства у професійній діяльності фахівців з соціально-правового захисту та профілактичної роботи, які здійснюють практичну діяльність у різних установах і закладах[25].

Суб'єктами такої діяльності є органи державної влади, заклади і установи різного відомчого підпорядкування, органи самоврядування територіальних громад, громадські об'єднання та організації. В силу своїх професійних обов'язків (реалізації захисної та профілактичної функцій), до них долучилися і соціальні працівники, які повинні забезпечувати дотримання норм охорони та захисту прав особистості, представляти її інтереси в різних інстанціях, підвищувати правову культуру населення, запобігати виникненню, поширенню чи загостренню негативних соціальних явищ і їх небезпечних наслідків. Тому професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до протидії торгівлі людьми є одним із важливих завдань підготовки висококваліфікованих фахівців соціальної сфери.

Проект "Освітня політика та освіта "рівний-рівному" започатковано спільною ініціативою Міністерства освіти і науки України та Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй 1 січня 2004 року.

«Освітня політика та освіта «рівний-рівному» є логічним продовженням двох стратегічних проектів ПРООН – «Інновація та оновлення освіти для підвищення добробуту та зниження рівня бідності» та «Сприяння просвітницькій роботі «рівний-рівному», результатом яких є:

- підтримка розробки Національної доктрини розвитку освіти (2001 р.);
- розробка стратегії реформування освіти в Україні (2003 р.);
- ініціювання процесів розвитку освітньої політики в Україні;
- розробка навчальних програм та впровадження освіти “рівний-рівному” у масштабах України;
- національна та міжнародна експертиза Державних стандартів базової та повної середньої освіти;
- розробка низки аналітичних матеріалів з проблем освітньої політики у галузі реформування змісту освіти та моніторингу якості освіти;
- створення мережі освітянських, громадських, професійних інституцій, що спрямовують свої зусилля на реформування освіти в Україні[26].

Мета проекту: Сприяння реформуванню освіти для розвитку демократичного освітянського простору, впровадження положень Національної доктрини розвитку освіти України та стратегії реформування шляхом підтримки громадських ініціатив в регіонах.

Група аналізу політики та впровадження освіти “рівний-рівному” тісно співпрацює з відповідальними працівниками МОН та уряду, Академією педагогічних наук України, представниками міжнародних, професійних та громадських організацій, вищими та середніми загальноосвітніми навчальними закладами за такими напрямками:

- Освітня політика та розвиток мережі зацікавлених сторін з питань освітньої реформи.
- Демократизація управління освітою – сприяння розробці та впровадженню механізмів децентралізації освіти, підтримка місцевих ініціатив закладів освіти та місцевих органів управління, громад.
- Моніторинг якості освіти – розробка моделей зовнішнього оцінювання навчальних досягнень учнів, роботи шкіл та ін.

- Розробка пропозицій щодо впровадження компетентнісного підходу до формування змісту освіти у загальноосвітній школі.
- Освіта “рівний-рівному” – поширення методики “рівний – рівному” в системі середньої освіти (50% шкіл) та вищих навчальних закладів у всіх регіонах України.
- Підтримка молодіжних ініціатив та створення сприятливих умов для залучення молоді до процесів демократизації.
- Сприяння освітній реформі шляхом налагодження партнерства та залучення до роботи в програмі Уряду, міністерств та відомств, освітянських вітчизняних та міжнародних організацій, громадських організацій та навчальних закладів[27].

Проект проводить такі заходи:

- конференції, семінари, наради, робочі зустрічі, тренінги з проблем освітньої політики;
- тренінги за програмою просвітницької роботи серед молоді за методикою «Рівний-рівному»;
- аналітичні дослідження та громадські опитування щодо стану та розвитку освітньої галузі в регіонах України;
- публікації та висвітлення у національних засобах масової інформації актуальних подій, етапів та результатів діяльності програми у контексті процесів реформування освіти в Україні.

Окреслена проблема знайшла своє відображення у дослідженнях науковців. Зокрема, теоретико-методологічні засади, специфіку професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у системі вищої освіти розглядаються у роботах В.Андрущенка, С.Архипової, В.Беха, О.Безпалько, І.Зверевої, Р.Вайноли, І.Іванової, А.Капської, О.Карпенко, І.Козубовської, Г.Лактіонової, Л.Міщик, І.Миговича, В.Поліщук, А.Рижанової, В.Сидорова, Т.Семигіної, С.Харченка, Н.Чернухи та ін.; особливості підготовки до

виконання певних професійних функцій висвітлені у роботах Я.Кичука, І.Ковчиної, Г.Локаревої, С.Пашенко, А.Первушиної, Ж.Петрочко О.Пожидаєвої, В.Сидорова та ін.; досвід професійної підготовки соціальних працівників у європейських країнах вивчали О.Бартош-Пічкара, Н.Гайдук, Н.Горішна, С.Когут, Г.Лещук, Т.Логвиненко, В.Поліщук, Ю.Поліщук, О.Пришляк та ін.; проблему технологічної підготовки соціальних працівників досліджували Р.Вайнола, О.Гура, І.Зимня, Н.Зимівець, І.Козич, О.Протас та ін. Проте питання готовності майбутніх соціальних працівників до протидії торгівлі людьми залишається поза увагою наукових інтересів дослідників [28].

Саме тому метою статті є висвітлити досвід професійно-орієнтованої підготовки соціальних працівників щодо розширення спектру їх професійної діяльності у напрямі запобігання торгівлі людьми у Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя.

Проблема торгівлі людьми у світі і в сучасній Україні стоїть досить гостро і вимагає дієвих заходів з протидії. Так, за даними Представництва Міжнародної організації з міграції в Україні, починаючи з 1991р. постраждалими від торгівлі людьми стали близько 110 000 українців. Громадськими та міжнародними організаціями було надано допомогу більше 9000 постраждалим за період 2000-2011рр. (Статистика справ постраждалих відторгівлі людьми Представництва МОМ в Україні, 2012). Консультанти Національної «гарячої лінії» з питань протидії торгівлі людьми надали 44 428 консультацій протягом листопада 1997-грудня 2011рр. (Річний звіт Центру «Ла Страда-Україна», 2012). Стабільно близько 50% дзвінків на Національну «гарячу лінію» з питань запобігання торгівлі людьми надходить від чоловіків, 75% консультацій стосуються питань працевлаштування за кордоном.

Аналіз справ осіб, постраждалих від торгівлі людьми, показує, що ситуація з жінками, постраждалими від торгівлі людьми з метою трудової експлуатації, ускладнюється тим, що вони часто страждають і від

сексуального насильства. Тривожною залишається і ситуація з торгівлею дітьми. Адже за даними Дитячого Фонду ООН (ЮНІСЕФ) щороку в світі близько 1 млн. 200 тис. дітей потерпає від торгівлі людьми, близько 2800 дітей щодня примушують до заняття проституцією. Як зазначено у Всесвітньому звіті про торгівлю людьми, діти, потерпілі від цього явища, становлять майже 20% загальної кількості потерпілих.

В Україні, за оцінками Міжнародної організації праці, близько 350 тис. дітей потерпають від експлуатації праці та торгівлі ними (Ковальчук Л.Г., 2010, с.1). Аналіз даних про постраждалих дітей, ідентифікованих у 2011р. свідчить, що сферами їх подальшої експлуатації були: жебрацтво (27%), надання сексуальних послуг для використання порнографічних зйомок (27%), дитяча праця (17%). Більшість дітей експлуатували на території України (70%) та в Російській Федерації (27%)(Статистика справ постраждалих від торгівлі людьми Представництва МОМ в Україні, 2012).

Відповідно до даних Міністерства внутрішніх справ України, в період з 2001р. по 2008р. органами внутрішніх справ України виявлено 2289 злочинів, передбачених ст.149 («Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини») Кримінального кодексу України; встановлено місцезнаходження та повернуто в Україну 2578 потерпілих від торгівлі людьми, в тому числі 262 дітей. Центр «Ла Страда – Україна» за період з 1997-го по вересень 2010рр. надав допомогу 1901 особі. З них протягом 2004 – жовтня 2010рр. фахівці Центру надали допомогу 867 дітям, постраждалим від торгівлі дітьми та різних форм експлуатації. За оцінками Міжнародної організації праці, 350 000 дітей в Україні становлять групу ризику щодо потрапляння в ситуацію торгівлі людьми та експлуатації праці (Левченко К.Б., Ковальчук Л.Г., Удалова О.А., 2011, с.34-35).

Однак дати об'єктивну оцінку масштабам проблеми торгівлі людьми в Україні не може ніхто. Як зазначається у результатах громадського моніторингу виконання Державної програми протидії торгівлі людьми у 2010р., « На сьогодні відсутня єдина система статистичної інформації щодо

торгівлі людьми. Статистику у кримінальних справах веде МВС України, з надання допомоги постраждалим, які до них звертаються, -Державна служба у справах сім'ї, дітей та молоді, з надання допомоги дітям – жертвам торгівлі людьми – Служба у справах дітей, Міжнародна організація з міграції, а також громадські організації тощо» (Моніторинг виконання Державної програми протидії торгівлі людьми на період до 2010р., 2011, с.46). На жаль і сьогодні ситуація мало змінилася на краще. Тому торгівля людьми є комплексною, багаторівневою, малодослідженою соціальною проблемою, яскравим показником ставлення місцевих громад і держави в цілому до соціально-правового захисту своїх громадян[29].

Висвітлення в науковій літературі проблеми торгівлі людьми дає підстави виокремити окремі аспекти дослідження даної проблеми, а саме: у соціальному та правовому контексті (К.Левченко, Л.Ковальчук, О.Удалова та ін.); стандарти соціальних послуг у сфері протидії торгівлі людьми (В.Кизим, О.Козачук); соціально-педагогічна робота у сфері протидії торгівлі людьми (Н.Гевчук, Л.Ковальчук, К.Татуревич, К.Череха, О.Удалова); соціальна профілактика торгівлі людьми (І.Зверева, Р.Зеленський, Н.Гусак, Н.Калашник, І.Трубавіна та ін.). Соціальний аналіз щодо чинників, сфер діяльності протидії, надання допомоги постраждалим від торгівлі людьми, знаходимо у дослідженнях Державного інституту проблем сім'ї та молоді, Українського інституту соціальних досліджень, Міжнародної організації міграції в Україні, Міжнародного жіночого правозахисного центру «Ла Страда – Україна». Нормативно-правова база щодо попередження торгівлі людьми представлена міжнародним та вітчизняним законодавством у сфері боротьби з торгівлею людьми.

Таким чином, професійна підготовка майбутніх соціальних працівників повинна враховувати тенденцію до постійного розширення спектру соціальних проблем і відповідно – диференціацію об'єктів соціального впливу та надання соціальних послуг. Однією з таких актуальних проблем сьогодні є проблема торгівлі людьми. У цьому контексті опанування

майбутніми фахівцями соціальної сфери навчальної дисципліни «Запобігання торгівлі людьми» сприяє підвищенню їх професійної компетентності. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми. У подальшому доцільно проаналізувати зміст та шляхи впровадження інтерактивних технологій (театральних, ігрових, особистісно-орієнтованих та ін.) у професійну підготовку соціальних працівників до профілактики торгівлі людьми.

Постраждати від торгівлі людьми може будь-яка особа, незалежно від статі та віку. Головними чинниками, які зумовлюють загрозову ситуацію, є: порушення прав людини, складне соціально-економічне становище, безробіття, активізація міграційних процесів, соціальне сирітство, насильство в сім'ї тощо. Для того, аби інформаційно-просвітницька робота була ефективною, необхідно враховувати особливості цільової аудиторії.

Жінки та дівчата. Найчастіше виїзд за кордон пов'язаний зі складним економічним становищем жінки чи її родини. Часто вказують на бажання матеріально забезпечити сім'ю, прагнення здобути престижну освіту, вдало вийти заміж тощо.

Бувають випадки, коли жінки добровільно повертаються до країни, куди їх колись продали у рабство. Часто вони це роблять тому, що не можуть знайти роботу у своїй країні або їм надто складно повернутися до звичайного життя. Крім того, дуже часто українські жінки потрапляють за кордон без знання чужих законів, звичаїв, часто не володіючи іноземною мовою. На жаль, мало хто з них має уявлення не тільки про закони, які діють у тих країнах, а й про свої права і обов'язки. Тому порушення загальнолюдських прав жінок, поряд із зловживанням та насильством, має масовий характер.

Останнім часом торгівці людьми розгорнули організоване постачання жінок з України чоловікам у інші країни. Для цього активно використовують Інтернет, причому не тільки для реклами посередників, а й для демонстрації жінок і дівчат на продаж як наречених. Торгівля відбувається за допомогою

фірм, які пропонують легальне або нелегальне працевлаштування, друзів, туристичних та шлюбних агенцій. За продаж жінки торгівці живим товаром отримують початковий «внесок» і відсотки від її заробітку за кордоном. Саме експлуатація жіночої праці призвела до появи міжнародної індустрії торгівлі людьми. Тому це проблема не тільки України, а й складова організованої міжнародної злочинності, що є реальною загрозою для всієї міжнародної безпеки .

Діти та молодь. Відповідно до Закону України «Про охорону дитинства» дітьми визначаються всі особи до 18 років, а відповідно до Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» молодь визначається за віком від 14 до 35 років. Проводити профілактичну роботу потрібно не тільки з дорослими, а й з дітьми та молоддю шкільного й студентського віку, особливо з тими, хто проживає у неблагополучних родинах. Адже дуже часто ці молоді люди, закінчивши професійно-технічні училища (далі – ПТУ), або ВНЗ I–II рівня акредитації, не мають змоги отримати перше робоче місце, шукають можливості будь-якої роботи, що суттєво ускладнює до них доступ з надання необхідної інформації, пов'язаної із різними ризиками у сфері торгівлі людьми.

Тому саме під час навчання слід інформувати учнів та студентів із зазначених вище питань та можливих наслідків. Дослідження засвідчують, що таке інформування не завжди є ефективним, оскільки молоді люди часто не усвідомлюють проблеми, а отримана інформація не допомагає через наявність примусу, страху бути покараними батьками та іншими дорослими, які залучені до торгівлі людьми.

Окрім того, сьогодні Україна зіштовхнулася і з абсолютно новою для неї проблемою, коли один чи обоє батьків дитини перебувають на заробітках, а вихованням займаються у кращому випадку родичі, а інколи виникає потреба і державної опіки. Досвід роботи соціальних служб, неурядових організацій дає усі підстави стверджувати про необхідність роботи з дітьми

трудоу мiгрантiв. Останнi практично є соціальними сиротами, оскiльки бiльшу частину свого життя живуть без опiки батькiв, якi працюють за кордоном. Таким чином, дiтей-заробiтчани слiд окремо видiляти серед цiльових груп для проведення первинної профiлактики торгiвлi людьми.

Молодь та безробiтнi чоловiки. Масовий вiд'їзд молодi на заробiтки спричиняє негативнi демографiчнi наслiдки, оскiльки пов'язаний iз зменшенням кiлькостi чоловiкiв репродуктивного вiку. Також мiграцiя веде до руйнацiї моральних цiнностей, зокрема сiмейних вiдносин. Останнiми роками дедалi бiльшого поширення набуває торгiвля чоловiками з метою трудової експлуатацiї. Зокрема, в Доповiдi Державного департаменту США про торгiвлю людьми вiд 4 червня 2008 р. зазначено, що бiльшiсть українських жертв торгiвлi людьми з метою трудової експлуатацiї становлять чоловiки, яких пiддавали експлуатацiї в Росiї, Чеськiй республiцi та Польщi, де вони працювали переважно на виробництвах та будiвництвах, у сiльському господарствi та на морському й рiчковому транспортi .

Одна iз проблем полягає у тому, що чоловiки дуже часто замовчують про негативнi подiї, що сталися з ними та були пов'язанi з торгiвлею людьми, i не бажають звертатися за допомогою. Iнформацiйно-просвiтницька робота має враховувати всi етичнi складовi, пов'язанi з процесом iнформування та надання пiдтримки чоловiкам, аби максимально подати всю необхідну iнформацiю про можливу допомогу з боку рiзних державних установ та недержавних органiзацiй[30].

Люди лiтнього вiку. Останнiми роками особливої гостроти набула соціальна проблема, пов'язана з опiкою та доглядом за лiтнiми людьми, якi через вiдмову або неувагу членiв родини змушенi покладатися на допомогу держави чи благодiйнi органiзацiї. Хоча переважна бiльшiсть цих людей бажає жити вдома, а не в будинках для осiб похилого вiку чи в iнших подiбних закладах.

Представники органів виконавчої влади, місцевої громади, фахівці соціальної сфери. Під час дослідження наші експерти зазначили, що інколи цільову аудиторію можуть складати представники органів виконавчої влади, місцевої громади чи фахівці соціальної сфери. Між тим, як зазначають експерти, саме представники органів виконавчої влади на час інформаційно-просвітницьких кампаній мають необхідні ресурси, аби максимально ефективно впливати на широку аудиторію: «На час проекту “Ідентифікації чоловіків, постраждалих від торгівлі людьми” ми поїхали по селах і проводили тренінги для голів селищних рад і секретарів. А потім їздили по селах, це теж мало такий великий результат, тому що сільський голова або секретар, вони знають практично все про своїх людей. Ми залишали інформаційні листівки або в сільській раді, або на пошті, і поштарки розносили їх людям. Як результат – відразу в нас на гарячій лінії зростала кількість звернень. Якщо у вас в районі багато сіл, то ефективна саме така цільова група, навіть бухгалтери сільських рад можуть також залучатися».

Представники ЗМІ. Про важливу роль ЗМІ та особисто журналістів експерти зазначили таке: «Якщо ми говоримо про журналістів, як особливу цільову аудиторію, то мусимо говорити їхньою мовою. Вони відрізняються, скажімо, від інших груп тим, що вже на самому початку вважають себе експертами з усіх питань, незалежно від рівня обізнаності та підготовки.

Дуже рідко який журналіст скаже, що “я нічого про це не знаю, розкажіть мені, бо я хочу це вивчити, а потім після цього зробити репортаж або створити статтю” тощо. Журналісту сказати про те, що він не знає, – це, напевно, є критика по відношенню до його професійних якостей, більше того, треба пам’ятати, що журналісти переслідують мету професійного лідерства, вони завжди борються за рейтинг. Задля того, щоб отримати рейтинг, будь-які шляхи та способи використовуються, включаючи якісь такі “ізіюминки”. І коли ми працюємо, наприклад, з інформаційно-просвітницькими кампаніями для журналістів, то ми завжди говоримо про те,

що ми дуже розуміємо та поважаємо їх роботу... але є інша сторона медалі. Якщо ви хочете мати певний systemo-bilyty ілюдей, які будуть з вами контактувати, ви повинні і їх поважати, а не тільки свій рейтинг, свою роботу».

Відповідно до вищезначених цільових груп, сучасну стратегію протидії торгівлі людьми поділяють за кількома напрямками роботи: підвищення рівня поінформованості громадськості; формування навичок усвідомленої поведінки серед представників груп ризику; удосконалення законодавства та правоохоронних дій; дієва допомога потерпілим і потенційним жертвам; широка інформаційно-просвітницька робота; ефективна превентивна робота з учнівською і студентською молоддю.

2.2. Апробація специфічного тренінгу «Рівний-рівномц» як інноваційний метод соціальної профілактики у сфері протидії торгівлі людьми серед учнівської та студентської молоді

Основний компонент курсу був присвячений основам тренерської діяльності. Учні й студенти навчалися бути переконливими, проводити групові вправи та організовувати навчальні квести, щоб допомогти одноліткам краще засвоїти матеріал. Під час занять майбутні молоді тренери освоювали методику тренерської роботи, опановували причини та наслідки проблематики торгівлі людьми, в ігровій формі спростовували поширені міфи про працевлаштування за кордоном, навчалися готувати власні інформаційні заходи, які потім представлять своїм ровесникам. Кожен випускник програми, отримавши відповідний сертифікат, має організувати щонайменше одну акцію або ініціативу (флеш-моб, виставу, міні-проект, конкурс малюнків) у своєму навчальному закладі.

«Задум полягає у тому, щоб ініціювати між підлітками діалог про безпечне працевлаштування та запобігти їх потраплянню у ситуацію торгівлі людьми, щоб вони самі могли проводити один для одного міні-тренінги, - пояснює керівник програм Чернігівського громадського комітету захисту прав людини. - 3 січня 2015 року ми реалізуємо проект, направлений на підвищення обізнаності учнів професійно-технічних навчальних закладів і шкіл-інтернатів Чернігівщини з питань протидії торгівлі людьми та безпечної міграції, оскільки ця категорія є найбільшою групою ризику. Зокрема, програма передбачає підготовку групи юних тренерів, які за методикою «рівний – рівному» донесуть до своїх однолітків інформацію про масштаби та актуальність торгівлі людьми в Україні та світі, оскільки саме однолітки схильні більше довіряти один одному і більше прислухатися до думки ровесників»[31].

Завдання Концепції впливають з мети, принципів і підходів, на яких базується метод.

У межах реалізації програми виконуються такі завдання;

- створення соціально-педагогічних умов, сприятливих для позитивних змін у знаннях, уміннях, навичках і вчинках, у ставленні дітей і молоді до проблеми протидії торгівлі людьми;
- створення організаційних умов для активної просвітницької роботи щодо протидії торгівлі людьми серед дітей і молоді через надання повноважень самим неповнолітнім;
- виявлення в молодіжному середовищі позитивних лідерів, а також спонукання осіб з «груп ризику» до переорієнтації лідерських якостей з негативних на позитивні;
- підготовка лідерів-підлітків до просвітницької роботи серед ровесників;
- підвищення соціальної компетенції молоді в питаннях протидії торгівлі людьми;
- сприяння розумінню проблем молоді суспільством, розширення нормативно-правової бази захисту прав та свобод тих, хто потрапив у проблеми, пов'язані із торгівлею людьми;
- розвиток теорії і практики методу освіти «рівний-рівному»;
- впровадження освіти «рівний-рівному» в навчальні заклади (школи, ПТУ, вищі навчальні заклади), позашкільні заклади, у діяльність соціальних служб для молоді, служб у справах неповнолітніх, в установи соціальної реабілітації неповнолітніх, у діяльність недержавних громадських організацій тощо[32].

Технології методу освіти «рівний-рівному» поділяються на:

- технології навчання;
- технології впровадження.

Вони спрямовані на створення умов для просвітницької роботи й передбачають відбір тренерів і підлітків-лідерів, розробку навчальних

модулів для навчання тренерів і підлітків-лідерів, підготовку тренерів до навчання підлітків-лідерів. навчання підлітків-лідерів[33].

Технології навчання спрямовані на підвищення рівня знань, умінь і навичок щодо протидії торгівлі людьми та формування превентивної поведінки. Навчання є провідною ланкою програми, яка сприяє досягненню її мети. Метод освіти «рівний-рівному» у своєму розвитку має орієнтуватись на такі принципи ступеневого навчання:

- відбір тренерів і лідерів-підлітків;
- навчання тренерів;
- навчання тренерами підлітків-лідерів;
- навчання підлітками-лідерами ровесників.

Освіта ґрунтується на модульному навчанні. Технології модульного навчання використовують взаємопов'язану систему різних видів лекцій, практичних і самостійних занять. Навчальний модуль це ґрунтовна розробка певної проблеми. Він визначається незалежністю змістового матеріалу й може розглядатись як окремий напрям у реалізації методу.

Технології навчання педагогів-тренерів і підлітків-лідерів базуються на: лекціях, бесідах, диспутах, соціально-комунікативних тренінгах, тренінгах особистісного зростання, ситуаційних вправах, рольових іграх, дебатах, тренінгах розвитку вмінь і навичок, "мозкових атаках" тощо.

Серед тренінгів визначено такі:

- "Методологія і методика "рівний-рівному" в просвітницькій роботі"- здобуття методологічних знань щодо реалізації програми й досягнення ефективного результату
- "Психологія взаємодії та розуміння"- оволодіння знаннями і вміннями з психології особистісного розвитку, культури спілкування,

психологічної сумісності, практичних умінь контактувати з різними соціальними групами

- "Школа лідера" - розвиток особистісних якостей лідерів, набуття ними навичок та вмінь проводити просвітницьку роботу з однолітками.
- "Профілактика наркоманії серед учнівської молоді" - формування знань з питань профілактики проблеми торгівлі людьми; набуття навичок запобігання торгівлі людьми.
- "Профілактика торгівлі людьми серед молоді" - формування знань про соціальне небезпечні наслідки торгівлі людьми, моделі ризикованої поведінки.
- "Права дитини та захист її здоров'я" - здобуття правових знань із захисту прав дитини на збереження і розвиток здоров'я відповідно до міжнародного та вітчизняного законодавства.

Технології впровадження - це сукупність впливів, які використовуються для досягнення мети методу освіти "рівний-рівному" через педагогічну й просвітницьку роботу, спонтанного спілкування та мобілізацію ресурсів.

Наказ «Про організаційно-методичне забезпечення програми «Сприяння просвітницькій роботі «рівний – рівному» серед молоді України щодо здорового способу життя»

Формування здорового способу життя учнівської молоді є важливим завданням загальноосвітніх навчальних закладів України. Одним із шляхів вирішення його є посилення просвітницької роботи в цій сфері.

У серпні 2000 року між Міністерством освіти і науки України та ПРООН/ЮНЕЙДС було підписано Угоду про співпрацю за програмою "Сприяння просвітницькій роботі "рівний - рівному" серед молоді України щодо здорового способу життя та протидії торгівлі людьми".

З метою реалізації завдань програми, що передбачає формування здорового способу життя школярів, створення і забезпечення умов для попередження торгівлі людьми, наказую:

1. Затвердити склад Координаційної ради програми "Сприяння просвітницькій роботі "рівний - рівному" серед молоді України щодо здорового способу життя та протидії торгівлі людьми" з доповненнями та змінами.

2. Міністру освіти Автономної Республіки Крим, начальникам управлінь освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій взяти під контроль впровадження програми "Сприяння просвітницькій роботі "рівний - рівному" серед молоді України щодо здорового способу життя та протидії торгівлі людьми" в загальноосвітніх навчальних закладах України:

2.1. Визначити загальноосвітні навчальні заклади - учасники програми.

2.2. Надавати організаційно-методичну допомогу в проведенні навчальних семінарів з підготовки тренерів для роботи в програмі.

3. Координаційній раді програми "Сприяння просвітницькій роботі "рівний - рівному" серед молоді України щодо здорового способу життя та протидії торгівлі людьми" організувати розробку та видрук навчально-методичних матеріалів згідно плану.

4. У грудні поточного року провести Всеукраїнську нараду обласних/міських координаторів програми з питань координації дій.

Найпростіші правила, викладені учасникам Школи спеціально запрошеними тренерами Тернопільського міського жіночого клубу «Відродження нації»: влаштовуючись на роботу до неперевіраних працедавців, уважно переглядати умови контракту, зробити копію

документів і не передавати їх нікому, а також повідомляти родичів і близьких про місце свого перебування.

Учасники тренінгу визнають, що він сильно змінив їхнє ставлення до проблеми. «Я навіть уявити собі не міг, що це так близько, у нашій країні», - говорить учень технікуму транспорту та комп'ютерних технологій. Його колега додає «Можливо, наші сусіди уже в такій небезпеці, і ми повинні цьому запобігти. Або навіть я особисто – будь-хто може потрапити в таку біду, але для нас ця небезпека вже менше, оскільки ми обізнані». Закінчивши Школу молодого активіста, вони сподіваються, що зможуть нестандартно і цікаво подати матеріал своїм одноліткам[34].

Чернігівська область посідає одне з чільних місць за кількістю трудових мігрантів в Україні, і за свідченням правозахисників, дедалі більше людей опиняються під загрозою стати жертвами трудової або сексуальної експлуатації. Особливо ризикують жителі аграрних і найменш економічно розвинених районів області з високим рівнем безробіття, зокрема серед молоді. Тому практична мета розвитку молодіжної мережі волонтерів – це контроль їхніх кампаній та ініціатив, просування профілактичних, превентивних та адвокаційних ідей у молодіжному середовищі.

Громадська організація «Професійна Ліга соціальних працівників Сумщини» зареєстрована 04.05.2016 (ЄДРПОУ 40462489) і є правонаступником Обласної громадської організації ліги соціальних працівників України «Професійна Ліга соціальних працівників Сумщини», яка була створена 04.02.2009 року (ЄДРПОУ 36334092) і діяла як стратегічний партнер Сумського обласного центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді у реалізації соціальних програм державного, регіонального та місцевого рівнів.

З 2013 року організація є членом Всеукраїнської коаліції громадських організацій з протидії торгівлі людьми.

З 2014 року Громадська організація «Професійна Ліга соціальних працівників Сумщини» є членом Обласної Координаційної ради з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку, запобігання насильству в сім'ї та протидії торгівлі людьми.

З квітня 2018 року Громадська організація «Професійна Ліга соціальних працівників Сумщини» є засновником Всеукраїнської *Коаліції* регіональних ініціатив “*ТОЛОКА*”.

З вересня 2018 року Організація є членом Всеукраїнської Громадської спілки «Українська мережа за права дитини».

З жовтня 2018 року ГО «Професійна Ліга соціальних працівників Сумщини» є членом правління Всеукраїнської Громадської спілки «Безпечний Світ».

Свою діяльність ГО «Професійна Ліга соціальних працівників Сумщини» розпочала серією тренінгів з комунікативних технік зміни поведінки підлітків та молоді. Заходи були направлені на профілактику негативних явищ у дитячому та молодіжному середовищі Сумської області. Зазначену інтерактивну методику опановували працівники мережі центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Березень, квітень, листопад, грудень 2009 року.

У березні - квітні 2010 року Організація підготувала та провела семінари «Адвокація розширення доступу до послуг зі збереження репродуктивного здоров'я, планування сім'ї та формування безпечної поведінки ВІЛ-позитивних жінок та дівчат-підлітків» та «Репродуктивне здоров'я ВІЛ-позитивних жінок та дівчат - підлітків», за фінансової підтримки Фонду Народонаселення ООН в Україні та Всеукраїнської громадської організації «Ліга соціальних працівників України». Учасниками даного семінару стали представники громадських організацій та державних установ, що надають послуги з догляду, підтримки, психологічного, соціального і юридичного консультування/супроводу жінок та дівчат-підлітків, які живуть з ВІЛ.

У травні-червні 2011 року на території Сумської області ГО «Професійна Ліга соціальних працівників Сумщини» спільно з обласним центром соціальних служб для сім'ї дітей та молоді реалізувала проект „Безперервне навчання - можливість оволодіти уміннями успішно вирішувати будь-які завдання ”, який передбачав проведення тренінгів для прийомних батьків та батьків-вихователів дитячих будинків сімейного типу міста Ромни, Лебедин, Роменського, Липоводолинського, Недригайлівського, Краснопільського, Охтирського районів Сумської області. Захід проводився з метою соціальної підтримки та попередження професійного вигорання прийомних батьків, з метою недопущення повернення прийомних дітей до державних установ.

У лютому 2012 року ГО Професійна Ліга соціальних працівників Сумщини» підготувала та провела семінар під назвою «Від ідеї до проекту». Мета даного заходу полягала в донесенні активній молоді міста інформації, як їх соціально спрямовані ідеї можна перетворити у життя через проекти.

У 2013 році Організацією було проведено вуличну Акцію «Молодь прагне бути здоровою» та регіональний компонент Всеукраїнської акції під гаслом "За вільний світ без рабства!", яка була приурочена до Міжнародного дня боротьби за скасування рабства. Всі заходи відбулися завдяки щедрій підтримці американського народу через проект Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках Програми з протидії торгівлі людьми Міжнародної організації з міграції.

«Професійна Ліга соціальних працівників Сумщини» разом зі своїми партнерами - фінансово-консультаційною компанією «Broker service group» протягом травня - червня 2013 року провели опитування серед молоді Сумщини з метою визначення рівня фінансової грамотності. Результати показали, що 70 % опитаних визнають питання фінансової грамотності актуальним. Наступним кроком стала розробка освітнього курсу для дорослого населення. Наприкінці липня 2013 року на території області працювала пілотна група, до якої ввійшли випускники вищих навчальних

закладів. Учасники отримали комплекс знань і практичних навичок із основ фінансової грамотності (складання сімейного бюджету, планування значних фінансових подій життя, формування грошового резерву, фінансова безпека, тощо).

Також у 2013 році ГО «Професійна Ліга соціальних працівників Сумщини» долучилась до реалізації проекту «Знову до роботи: реінтеграція матерів та батьків до професійного життя після відпустки по догляду за дитиною». Мета проекту: створення умов для успішного повернення до роботи батьків після відпустки по догляду за дитиною.

З 2014 року «Професійна Ліга соціальних працівників Сумщини» є регіональним партнером європейської адвокаційної кампанії «Відкриваємо двері дітям», національним координатором якої є Представництво благодійної організації «Надія і житло для дітей» в Україні (Hope and Homes for Children). Мета кампанії: підвищити поінформованість суспільства про шкоду і неприйнятність інституційного догляду та виховання дітей, про існуючі альтернативи. Розвинути спроможність фахівців соціальної сфери та неурядових організацій щодо впровадження деінституціалізації.

З 2014 по 2018 рік ГО «Професійна Ліга соціальних працівників Сумщини» була регіональним партнером Мандрівного фестивалю документального кіно про права людини Docudays UA.

У жовтні 2014 року керівництвом організації підписана угода з координатором проектів організації з безпеки та співробітництва в Європі в Україні про виконання проекту «Поширення Національного механізму взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми». Проект розрахований на 5 років. З 15 січня 2014 року по 15 червня 2019 року.

З грудня 2014 року ГО "Професійна Ліга соціальних працівників Сумщини" розпочала роботу з внутрішньо переміщеними особами, за фінансової підтримки МОМ. Вивчали потреби, складали анкети, закупляли та роздавали гуманітарну допомогу, проводили тендерні закупівлі, складали фінансові звіти. Охопили 144 сім'ї, надали гуманітарної допомоги майже на

570 тис. грн. Разом із вказаною роботою надавалися психологічні та юридичні консультації. Працювало 4 психолога та 1 юрист. 28.04.2015 року був організований та проведений регіональний семінар «Організація надання соціально-психологічної допомоги дітям та їх сім'ям, переміщеним в регіони України з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції», для працівників центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, психологів департаменту освіти та науки Сумської ОДА. Підготовлено 31 особу. Надавалася фінансова допомога на придбання ліків та ремонту житла ВПО.

За фінансової підтримки МОМ, Громадська організація "Професійна Ліга соціальних працівників Сумщини" два роки поспіль (2015, 2016 р.) реалізовувала проект "Захисти своє майбутнє". Мета проекту: підвищити обізнаність вразливих дітей та молоді щодо безпечної міграції та працевлаштування через проведення інформаційно-просвітницьких тренінгів за методикою «Рівний-Рівному» в середовищі учнів професійно-технічних навчальних закладів Сумської області[35].

Починаючи з грудня 2015 року, три роки поспіль, ГО «Професійна Ліга соціальних працівників Сумщини» організовувала в Сумській області проведення автопробігу "На запчастини - тільки машини!", ініційованого Всеукраїнською коаліцією громадських організацій з протидії торгівлі людьми, присвяченого Міжнародному дню боротьби за скасування рабства. Мета: активізація та підвищення обізнаності громад у регіонах, де працюють організації-члени Всеукраїнської коаліції з протидії торгівлі людьми, щодо ризиків та небезпек, пов'язаних із участю у незаконній трансплантації органів

З березня 2015 по січень 2016 року при грантовій підтримці проекту Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) «Справедливе правосуддя» Громадська організація «Професійна ліга соціальних працівників Сумщини» реалізувала проект «Дослідження якості роботи судів Сумської області з використанням карток громадянського звітування».

Травень – червень 2015 року - реалізовано проект «Дивися у майбутнє впевнено» за підтримки управління інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Сумської обласної державної адміністрації. Мета проекту - привернення уваги громадян до реформ у сфері соціального захисту та формування відповідальності за власну фінансову безпеку, пов'язану із життям і здоров'ям, виховання у молодого покоління фінансової культури та дисципліни.

Протягом вересня-листопада 2015 року реалізовувався проект «Посилення громадського контролю за формуванням, координацією та виконанням політики з протидії торгівлі людьми в Україні» за фінансової підтримки МОМ. За проектом здійснено моніторинг ефективності проведеної роботи та рівня готовності суб'єктів протидії торгівлі людьми до здійснення соціальної роботи з різними категоріями населення, моніторинг надання соціальних послуг із соціальної інтеграції та реінтеграції осіб, які постраждали від торгівлі людьми та моніторинг обізнаності молоді з питань торгівлі людьми. На основі моніторингових досліджень у рамках проекту розроблено навчально-методичний посібник «Партнерська взаємодія волонтерів вищого навчального закладу і громадських організацій у сфері протидії торгівлі людьми: досвід Сумської області».

З 2015 року по 2018 рік Організація проводить щорічні семінари-тренінги «Розвиток самозайнятості серед осіб які постраждали від торгівлі людьми», що фінансуються Міжнародною організацією з міграції.

Серпень - грудень 2015 року - реалізовано проект "Негайна допомога внутрішньо переміщеним особам (ВПО) в Україні" за фінансування МОМ та підтримки уряду Канади. В рамках реалізації проекту було проведено три дводенних тренінги із самозайнятості та один одноденний тренінг спрямований на розвиток професійних навичок. Завдяки потужній інформаційній кампанії до проекту були залучені ВПО із різних районів області. Фахова команда тренерів супроводжувала та консультувала

учасників на етапі написання бізнес-планів, їх захисту та після передачі обладнання.

У жовтні 2015 року «Професійна ліга соціальних працівників Сумщини» організувала та провела Захід спрямований на привернення уваги державних інституцій та населення до проблеми торгівлі людьми. В рамках цього заходу відбувалося розповсюдження друкованої продукції щодо шляхів уникнення явища торгівлі людьми, наслідків сучасного рабства, а також інформування про можливості отримання безкоштовного консультування за телефоном Національної гарячої лінії з протидії торгівлі людьми за номером 527. Волонтери активно залучали до акції перехожих, пропонуючи їм взяти участь в оформленні символічними стрічками банера з надписом «Європа без торгівлі людьми!». Також було представлено виставку коміксів «На межі».

З вересня 2016 по березень 2017 року в рамках спільного Всеукраїнського проекту Всеукраїнської коаліції громадських організацій з протидії торгівлі людьми Громадська організація «Професійна ліга соціальних працівників Сумщини» реалізувала черговий етап проекту «Зміцнення громадського контролю щодо формування та реалізації державної політики у сфері протидії торгівлі людьми в Сумській області» за фінансової підтримки МОМ. Даний проект мав на меті сприяти гідному та безперешкодному доступу жителів усіх територіальних громад Сумської області, які постраждали від торгівлі людьми, до допомоги і захисту, а також до послуг із попередження торгівлі людьми, що гарантовані їм законодавством та міжнародними зобов'язаннями України у цій сфері.

З січня 2017 по жовтень 2017 року Громадська організація «Професійна ліга соціальних працівників Сумщини» реалізувала проект «Інтеграційна та стабілізаційна підтримка шляхом забезпечення засобами існування внутрішньо переміщених осіб та населення, постраждалого внаслідок конфлікту в Україні» за фінансування МОМ та підтримки уряду Великої Британії.

З травня 2017 року по травень 2018 року Громадська організація «Професійна ліга соціальних працівників Сумщини» реалізувала проект «Сприяння відбудові та сталому розв'язанню проблем ВПО та постраждалого від конфлікту населення в Україні» за фінансування Міжнародної організації з міграції та підтримки Європейського Союзу.

З червня по вересень 2017 року Громадська організація «Професійна ліга соціальних працівників Сумщини» реалізувала проект «Сприяння розвитку малого і середнього бізнесу серед ВПО та приймаючих громад Сумської області» при фінансовій підтримці Фонду сприяння демократії Посольства США в Україні. Мета проекту – сприяння розвитку самозайнятості, мікробізнесу серед ВПО та місцевих підприємців.

У лютому 2018 року було організовано та проведено тренінг «Стамбульська конвенція та Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»»

У 2018 році ГО «Професійна Ліга соціальних працівників Сумщини» здійснювала превентивне навчання на тему безпечної міграції та протидії торгівлі людьми в рамках проекту «Підвищення обізнаності вразливих дітей та молоді Сумської області щодо безпечної міграції та працевлаштування». Навчання було організовано спочатку для майбутніх тренерів, за методикою «Рівний-Рівному» (восьмигодинний навчальний тренінг у кожному з 18 ПТНЗ області), а вже потім навчені юні тренери проводили роботу серед однолітків. Таким чином, навчених за вказаною методикою 288 студентські лідери, сформували 144 групи по 2 тренери. Кожна група провела по 2 заходи для своїх однолітків, одногрупників. Первинною профілактикою торгівлі людьми юними тренерами всього було охоплено 3667 учнів з 18 ПТНЗ Сумської області. Проект реалізовувався за фінансової підтримки Представництва Фонду Ганса Зайделя у м. Києві.

З квітня 2017 року по липень 2019 року Громадська організація «Професійна ліга соціальних працівників Сумщини» реалізовує проект «Зміцнення самозабезпечення переміщених осіб та громад Сумської області,

що постраждали від конфлікту в Україні» за підтримки Міжнародної організації з міграції (МОМ) та за фінансової підтримки Уряду Федеративної Республіки Німеччина, що діє через Німецький Банк Розвитку KfW.

З 1 березня 2019 року Громадська організація "Професійна ліга соціальних працівників Сумщини" за фінансової підтримки Представництва Фонду Ганса Зайделя в Україні та у партнерстві з Сумською обласною радою, Департаментом соціального захисту населення, Сумською обласною державною адміністрацією, Сумським обласним центром зайнятості, Сумським Державним університетом та ОТГ Сумської області розпочала реалізацію Проекту «Сприяння у формуванні та реалізації соціальної політики у сфері протидії торгівлі людьми в ОТГ Сумської області».

У травні 2019 року ГО "Професійна ліга соціальних працівників Сумщини" виграла Конкурс з надання послуг із запобігання торгівлі людьми, захисту та допомоги постраждалим особам у рамках Обласної цільової соціальної програми розв'язання пріоритетних проблем з використанням механізму соціального замовлення на 2019 рік. Технічне завдання передбачає організацію інформування жителів усіх територіальних громад Сумської області, які постраждали від торгівлі людьми або належать до груп ризику, щодо гідного та безперешкодного доступу до допомоги і захисту, а також до послуг із попередження торгівлі людьми; організація підвищення рівня професійної компетенції спеціалістів/фахівців соціальної сфери, які взаємодіють у напрямку протидії торгівлі людьми[36]. Також у травні 2019 року організація стала переможцем ще одного конкурсу з надання послуг з організації роботи виїзного консультативного пункту, супроводження та консультування ВПО і мешканців громади, які не перебувають на обліку в службі зайнятості з питань самозайнятості та мікропідприємництва у рамках Обласної цільової соціальної програми розв'язання пріоритетних проблем з використанням механізму соціального замовлення на 2019 рік.

Напрямки діяльності Громадської організації «Професійна Ліга соціальних працівників Сумщини»:

- участь у реалізації державних та розробка місцевих програм соціального становлення і соціальної підтримки дітей, сімей та молоді;
- внесення пропозиції до органів місцевої влади та органів місцевого самоврядування щодо розробки та впровадження системи соціальних стандартів і критеріїв оцінки ефективності надання соціальних послуг, системи супервізії в соціальній роботі, інших статутних завдань;
- підтримка соціально-незахищених сімей;
- надання допомоги постраждалим від жорстокості, насильства та тим, хто потрапив в екстремальні ситуації;
- представлення і захист прав та інтересів дітей, сімей, молоді та членів організації в органах державної влади, місцевого самоврядування, судах;
- здійснення соціально-профілактичної роботи щодо запобігання та подолання негативних явищ в сім'ях, дитячому та молодіжному середовищі;
- проведення соціальних та аналітичних досліджень, здійснення громадського контролю та моніторингу;
- проведення публічних акцій та масових заходів із залученням дітей, сімей та молоді.

2.3. Результати проведеного тренінгу за методикою «Рівний-рівному» як методу соціальної профілактики у сфері протидії торгівлі людьми серед учнівської та студентської молоді

В науковій літературі спеціалістами позначення суті стратегії «рівний–рівному» вживається термін метод «рівний–рівному», принцип «рівний–рівному», методика «рівний–рівному». Останнім часом науковці використовують і поняття технологія «Рівний–рівному». Метод «рівний–рівному» —засіб передачі достовірної, соціально значущої інформації під час неформального або особливим способом організованого спілкування в соціальній групі людей, рівних за якоюсь певною ознакою(вік, інтереси, цінності, потреби, проблеми тощо). Метод «рівний —рівному» передбачає об'єднання людей у групи за якимись спільними ознаками з метою забезпечення їх точною інформацією й спростування розповсюджених помилкових поглядів, стереотипів, а також для того, щоб допомогти їм розвинути навички, які необхідні для ефективної адаптації та інтеграції в соціумі. У науковій літературі визначається два різновиди методу «рівний—рівному»: -спосіб навчання однолітків однолітками; - спосіб навчання рівних рівному(за іншими ознаками, крім віку). До середини XIX ст. цей спосіб надання інформації та передачі знань не розглядався як метод, який можна використовувати в формальній освітній діяльності. Офіційно використання цього способу як методу навчання задокументовано в Англії в 1840 році (дорослих викладачів не вистачало, тому навчання на фабриці серед підлітків і дітей проводили підготовлені однолітки)[37].

Переваги такого способу поширення інформації, а саме залучення учасників освітнього процесу до надання знань, ідентичність механізмів соціальної перцепції у тих, хто навчає та кого навчають; значимість інформації, яку надають рівні для особистості, спеціалісти стали широко використовувати в освітній діяльності. Таким чином, метод «рівний–рівному» –спосіб використання спеціалістами наявного в соціальній групі

людей рівних процесу обміну та поширення інформації для внесення в їх середовище соціально-значимої інформації. Особливого значення набув цей метод на Заході в 80–90-х рр. минулого століття в роботі з підлітками та молоддю. В Україні метод «рівний — рівному» почали впроваджувати в діяльність спеціалісти соціальної сфери наприкінці ХХ ст. Розповсюдження цього методу в навчально-виховних закладах країни відбулося завдяки Національній програмі Міністерства освіти науки / ПРООН / ЮНЕЙДС «Сприяння просвітницькій роботі «рівний — рівному» серед молоді України щодо здорового способу життя», яка реалізовувалась у 2000–2002 рр. Зараз цей метод широко застосовують у діяльності соціальних педагогів і соціальних працівників, які працюють з молоддю, зокрема під час первинної профілактики та формування знань щодо протидії торгівлі людьми.

Використання методу «рівний-рівному» у просвітницькій діяльності передбачає такі основні етапи:

- попередню роботу з групами волонтерів із метою забезпечення їх точною інформацією й спростування розповсюджених помилкових поглядів, стереотипів, відпрацювання навичок, які необхідні для ефективного спілкування з рівним собі за якоюсь певною ознакою;
- організацію внесення знань у середовище рівних підготовленими волонтерами на основі існуючого тут обміну інформацією. Н. Зимівець розглядає поняття методу «рівний-рівному» – як спосіб соціально-педагогічної діяльності для надання та поширення достовірної, соціально значущої інформації в середовищі людей, рівних за якоюсь певною ознакою, для позитивного самовдосконалення особистості, громади й суспільства під час неформального або особливим способом організованого спілкування.

Ключовими фігурами в цьому процесі виступають педагог-тренер та інструктор. Інструктор—це молода людина, яка є носієм знань, навичок способу життя для досягнення благополуччя, привабливих для ровесників, таких, що вони бажають наслідувати; це спеціально підготовлені „непрофесійні викладачі”, які навчають і мотивують своїх однолітків.

Педагог-тренер—це фахівець (учитель, психолог, соціальний працівник, соціальний педагог, лікар), який створює умови для ведення просвітницької роботи інструкторами. У процесі планування й організації діяльності за методом „рівний—рівному” визначаються мета, завдання, очікуваний кінцевий результат, послідовність процедур (етапів), способи, засоби та прийоми виконання завдань, досягнення мети.

Принципи реалізації методу:

- інтегративність—здатний до позитивного впливу на всю систему національної освіти та соціальної політики;
- комплексність —синтезує наукові досягнення різних галузей, зокрема психології, соціології, педагогіки, соціальної роботи тощо;
- доступність—уможлиблює впровадження методу в кожному з молодіжних субкультур;-наступність—пов’язує метод з кращими здобутками зарубіжної та вітчизняної практики;
- культуровідповідність —визначає взаємоз’язок особистісного розвитку людини з особливостями культурного й соціального середовища;
- превентивність—спрямовує на запобігання негативним явищам;-рівноправність—визначає рівноправні ролі учасників взаємодії;
- активність—сприяє набуттю активних рис характеру, наполегливості учасників програми;
- відповідальність —розвиває здатність однолітків приймати самостійні і відповідальні рішення.
- Практики соціальної сфери відзначають позитивні результати його впровадження в просвітницьку діяльність. Це, зокрема:

- внесення в молодіжне середовище достовірної, якісної, соціально значущої інформації та її поширення під час формального та неформального спілкування молодих людей;
- розширення діапазону просвітницької роботи;
- залучення учнівської молоді до просвітницької діяльності;
- особистий розвиток молодих людей, які беруть участь в просвітницькій діяльності.

Становлення вуличної соціальної роботи як інноваційного методу соціальної роботи, спрямованої на попередження криміналізації підлітків бідних кварталів, відбувалося протягом 20-х років ХХ ст. у США.

Наприкінці 60-х — на початку 70-х вона набула поширення в Європі, зберігаючи англійське звучання в німецькій, французькій та інших мовах — «стрітворк» («streetwork»).

В українських фахових виданнях, нормативно-правових документах уживають також терміни «мобільна соціальна робота» або «мобільна соціальна служба». Вулична соціальна робота — інноваційний метод соціальної роботи, суть якого полягає в наданні соціальними службами послуг своїм клієнтам на вулиці. У вуличній роботі виділяють два напрями:

- «аутріч-робота», яка спрямована на залучення представників цільової групи з вулиці до соціального закладу, де їм нададуть соціальні послуги і допомогу. Цей різновид роботи найчастіше застосовують щодо безпритульних і бездомних дітей;
- «детач-робота», яка покликана надавати соціальну підтримку безпосередньо і тільки на вулиці, в середовищі життєдіяльності певної соціальної групи. Вона доцільна для соціальної роботи з такими цільовими групами, які достатньо адаптовані до проживання на вулиці, для яких таке середовище є більш-менш прийнятним. Зокрема, кочові родини і народності (наприклад, роми), або люди старші 18 років, для

яких вулиця — постійне місце заробітку (часто кримінального) або місце розваг. Робота з такими цільовими групами спрямована не стільки на припинення такого способу життя, як на максимальне зниження пов'язаного з ними ризику[38].

У 2011 році прийнято Закон України «Про протидію торгівлі людьми». 24 лютого 2016 року прийнята Державна Цільова соціальна програма з протидії торгівлі людьми на період до 2020 року, згідно якої Міністерство освіти та науки являється одним із її найважливіших виконавців.

Щороку студенти разом з викладачами беруть участь у тренінгах, які проводяться громадськими організаціями, які здійснюються за підтримки Представництва Міжнародної організації з міграції в Україні та Уряду Канади. Метою проєктів є підвищення обізнаності вразливих дітей та молоді щодо безпечної міграції та працевлаштування, зокрема, з явищем торгівлі людьми і основними правилами безпеки.

В рамках проєктів реалізуються два основні завдання:

- підготувати з числа молоді тренерів, які зможуть працювати за методикою «рівний рівному» з використанням інтерактивних методів роботи в темі безпечної міграції та працевлаштування, а також протидії торгівлі людьми;
- провести заходи підготовленими тренерами з використанням методу «рівний рівному» для учнівської та студентської молоді, яка навчається у певній області області.

Сучасне рабство є особливо тяжким злочином проти людини, який супроводжується грубим порушенням її основних прав і свобод та спричиняє для неї тяжкі, а іноді й руйнівні наслідки. Однак, повертаючись з тенет торговців людьми, постраждалі знову стикаються з численними проблемами, з якими, на жаль, не спроможні впоратись самотійно. За цих обставин

особливого значення набуває створення правових умов та дієвих механізмів для їх повноцінної реінтеграції та захисту.

У разі звернення осіб, які постраждали від даного злочину, до уповноваженого державного органу із заявою про встановлення відповідного статусу, вони відразу підпадають під дію Закону «Про протидію торгівлі людьми», статтями 14 та 16 якого їм гарантовано всебічну комплексну допомогу[39].

Попри це реалізувати на практиці задекларовані у Законі права нерідко досить важко. Постраждалі змушені ходити бюрократичними колами, тривалий час очікувати на консолідовані рішення, отримувати відмови у встановленні статусу, безкоштовному наданні певних послуг і зрештою остаточно зневірюватись у можливості отримання належної допомоги та захисту від держави. Неурядові організації — члени Коаліції дедалі частіше мають втручатися у подібні ситуації та відстоювати порушені права.

Одна з причин такого становища полягає у неврегульованості законодавства. Так, незважаючи на наполегливі звернення громадських та міжнародних організацій щодо необхідності внесення відповідних законодавчих змін, постраждалі від торгівлі людьми й досі не належать до пільгових категорій населення, яким надано право на отримання безоплатної вторинної правової допомоги, медичної допомоги та безкоштовних ліків, додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню тощо.

Коаліція громадських організацій з протидії торгівлі людьми неодноразово порушувала ці питання перед Урядом, зокрема Міністерством соціальної політики України, шляхом підготовки та представлення альтернативних звітів, в яких фіксувалися факти наявних перешкод у доступі постраждалих до певних видів допомоги, гарантованих державою, та містилися рекомендації, розроблені на основі аналізу ситуації, здійснення публічних виступів та доповідей на конференціях, робочих засіданнях та

онлайн- нарадах за участі заступника Міністра та представників Департаменту з гендерної політики, протидії насильству та торгівлі людьми.

Коаліція також глибоко стурбована тим, що Верховна Рада України відхилила як неактуальний законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення протидії торгівлі людьми і захисту постраждалих осіб», який мав врегулювати ряд питань у даній сфері, зокрема, щодо удосконалення процедури встановлення статусу, розширення мережі закладів допомоги постраждалим, розширення кола суб'єктів Національного механізму взаємодії, надання відповідних повноважень органам місцевого самоврядування. Прикро, що подібне нехтування необхідністю вдосконалення законодавства у сфері протидії торгівлі людьми спостерігається на тлі загострення проблеми, виникнення нових викликів та загроз, зростання обсягів внутрішньої торгівлі людьми та міграційних настроїв населення. З огляду на це, Коаліція наполягає на вжитті негайних заходів щодо посилення протидії торгівлі людьми, особливо в частині захисту прав та інтересів постраждалих, та забезпечення ефективного контролю у даній сфері з чітким визначенням відповідальності посадових осіб за допущені порушення або бездіяльність.

Маємо наголосити на тому, що організація належної системи захисту та допомоги постраждалим від торгівлі людьми є не тільки внутрішньою справою держави, але й міжнародним зобов'язанням України. У зв'язку з цим Коаліція звертається з пропозицією терміново провести консультації із громадськими та міжнародними організаціями, доопрацювати необхідні законодавчі зміни та внести відповідний законопроект на розгляд Верховної Ради. Тільки спільними зусиллями та відкритим консолідованим діалогом ми зможемо ефективно протидіяти торгівлі людьми в Україні[40].

Зазвичай, звільнившись із тенет торгівців людьми, постраждалі не тільки перебувають у поганому фізичному та психологічному стані, не мають коштів для існування, часто обтяжені боргами, але до того ж стикаються з

цілою низкою проблем правового характеру у зв'язку з втратою особистих документів, житла, зняттям з реєстраційного обліку за місцем проживання, позбавленням або не набуттям певних прав тощо. Оскільки вони розгублені та дезорієнтовані, погано розбираються в бюрократичних процедурах, то не можуть самотужки впоратися з усіма проблемами, а отже потребують фахової допомоги.

НУО — члени Коаліції надають постраждалим від торгівлі людьми конфіденційну, професійну та безоплатну допомогу, зокрема роз'яснення, консультування, супровід, складання необхідних документів, представництво їхніх інтересів в органах державної влади, а у разі необхідності залучають до роботи з ними адвокатів. Громадські організації забезпечують широкий спектр правових послуг. Водночас слід зазначити, що далеко не всі з них мають у штаті професійних юристів, а отже Коаліція не здатна наразі в повній мірі задовольнити запити ОПТЛ щодо отримання вторинної правової допомоги.

Статистика говорить про поступове зростання доходів внутрішньо переміщених осіб. Так, середньомісячний дохід на одного члена домогосподарства ВПО збільшився з 2667 грн станом на березень до 3039 грн станом на червень 2019 року.

Однак дохід ВПО все ще значно менший за дохід українських домогосподарств загалом і фактичний прожитковий мінімум, розрахований Міністерством соціальної політики України (у діаграмі вказано прожитковий мінімум, актуальний на червень 2019 року). Національна система моніторингу ситуації із внутрішньо переміщеними особами — це регулярне ґрунтовне дослідження, яке МОМ проводить із 2016 року. Його останній, 14-й раунд проводився у квітні–червні 2019 року.

У липні 2018 року було впроваджено проект «підвищення обізнаності вразливих дітей та молоді Сумської області щодо безпечної міграції та працевлаштування».

В рамках першої частини реалізації проекту було проведено навчання учнівської молоді ПТНЗ з питань безпечної міграції та протидії торгівлі людьми. Навчання було організовано спочатку для майбутніх тренерів, за методикою «Рівний – Рівному» (восьмигодинний навчальний тренінг у кожному з 18 ПТНЗ області), а вже потім навчені юні тренери проводили роботу серед однолітків.

Таким чином, навчених за вказаною методикою 288 учнівських лідерів, сформували 144 групи по 2 тренери. Кожна група провела по 2 заходи для своїх однолітків, однокласників. Оскільки ПТНЗ та їх групи мають різну наповненість, то і сформовані групи для заходів були різні за чисельністю.

Первинною профілактикою торгівлі людьми юними тренерами всього було охоплено 3667 учнів з 18 ПТНЗ Сумської області, з них 2017 чоловіків та 1650 жінок, які навчаються на 1, 2 та 3 курсах за різними спеціальностями. Превентивне навчання включало такі форми роботи: інформаційні повідомлення, бесіди, рольові ігри, метод кейсів, мозковий штурм, дискусії, перегляд відеофільмів з подальшим їх аналізом, презентація виготовлених колажів та плакатів в залежності від можливостей і бажань учнів-тренерів. Вважаємо, що учні закладів продемонстрували високу вмотивованість та якісно використали отримані знання та навички[41].

До організації заходів також активно долучилися психологи, соціальні педагоги, майстри. Так вдалося охопити інформаційними заходами з безпечної міграції та протидії торгівлі людьми і батьків учнів. Зокрема, на зборах батьків випускників училищ було продемонстровано фільм «Життя на продаж».

Проектом вдалося охопити ту молодь, що є найбільш уразливою до потрапляння в ситуацію торгівлі людьми. Загалом учні мали достатній рівень знань та мотивації, зацікавленість у проведених заходах. Індикатор, який планували на старті проекту, перевиконано: планували навчити 288 тренерів, які проведуть навчання для 2300 учнів, а отримали наступний результат: 288 тренерів організували навчання для 3667 осіб.

Також в рамках даного проекту на базі обраних ПТНЗ було проведено анкетування, з метою виявлення рівня обізнаності молоді із зазначених питань. У заповненні анкет взяли участь 100% учасників заходів превентивного навчання. З них під час вхідної діагностики 1823 учні дали правильні відповіді; тоді, як під час вихідного діагностування 3440 учнів.

Загалом вдалося досягти покращення обізнаності учнів щодо проблеми на рівні 94%. Приріст знань (достатньо рівномірний) відбувся у всіх питаннях. Це викликано тим, що учні продемонстрували достатньо високий рівень обізнаності після проведення превентивного навчання. Якість проведених навчальних заходів оцінено учнями, які відповідали на питання анкети, в середньому на рівні 5,0 балів, як учні-тренери, так і матеріали та важливість проведення заходів.

Реалізація першої частини проекту підтвердила, що цільова група була обрана абсолютно вірно. Спілкування під час тренінгів показало: хлопці та дівчата, з обраних нами ПТНЗ, дійсно мріють поїхати працювати закордон. Анкетування, проведене нами перед початком тренінгів, виявило низький рівень їх обізнаності з теми торгівлі людьми та основних заходів як себе вберегти від потрапляння в дані ситуації. Також варто зауважити, що значна частина учнів, обраних нами професійних училищ, в більшості були представлені колишніми вихованцями спеціалізованих шкіл-інтернатів, дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, тобто є аудиторією потрійного ризику. Саме тому навчання було доречним, та як показало анкетування після проведених тренінгів, ефективним.

Отриманні, під час навчання, знання та навички допомогли учням в цілому розібратися в проблемі торгівлі людьми; зрозуміти визначення понять: «торгівля людьми», «примусове жебрацтво», «сучасне рабство», «ланцюг злочинних дій»; розглянути форми торгівлі людьми; а головне - визначитися з діями, у разі потрапляння до даної ситуації. Набуті знання в подальшому допоможуть учасникам превентивного навчання ідентифікувати подібні ситуації, а значить зменшити ризики потрапляння до них.

Учасники заходів будуть доносити отримані знання й надалі до представників молоді, що навчаються з ними зараз, або будуть навчатися в майбутньому, у їх навчальному закладі. Це в свою чергу допоможе знизити загальну кількість ймовірних випадків потрапляння до ситуації торгівлі людьми серед учнів технічних закладів.

Також, проведене навчання сприяло значному підвищенню самооцінки учнів ПТНЗ, вже допомогло та допоможе в майбутньому сформувати в них більш впевнену поведінку відносно працевлаштування, мотивацію розвитку власного бізнесу після отримання професії.

Як інструменти моніторингу та аналізу якості та ефективності проведеної превентивної роботи серед учнів 18 ПТНЗ були використані вхідне та вихідне анкетування. Результати анкетування показали: рівень обізнаності молоді із зазначених питань значно підвищився.

Проект «Підвищення обізнаності вразливих дітей та молоді Сумської області щодо безпечної міграції та працевлаштування» став логічним продовженням якісної превентивної роботи з протидії торгівлі людьми з дітьми та молоддю на території Сумської області, яка вже здійснювалась організацією протягом 2015 та 2016 років.

Завдяки проведеній діяльності в рамках проекту (інформаційно-просвітницьких тренінгів за методикою «Рівний – Рівному» в середовищі учнів ПТНЗ Сумської області) вдалося досягти поставленої нами мети –

підвищити обізнаність вразливих дітей та молоді щодо безпечної міграції та працевлаштування. Аналіз анкет показав значне підвищення рівня обізнаності вразливих дітей навчальних закладів з явищем торгівлі людьми та основними правилами безпеки.

Вважаємо, що у ПТНЗ проведення подібних заходів є актуальним: учні більшості ПТНЗ – жителі сіл, міст, у яких наявні тільки малооплачувані робочі місця, відсутнє виробництво. Вірогідність їх виїзду за кордон досить висока. А оскільки учні продемонстрували після тренінгу високий рівень обізнаності та зацікавленості стосовно проблеми, маючи інформацію, вони зможуть ділитися нею з друзями, однолітками, сусідами. Таким чином це допоможе знизити загальну кількість ймовірних випадків потрапляння до ситуації торгівлі людьми серед учнів технічних закладів та загального населення Сумщини.

Необхідно забезпечити системність та послідовність профілактичної роботи з учнями ПТНЗ з протидії торгівлі людьми (склад учнів кожного навчального року оновлюється, в більшості приходять на навчання діти з сімей зі складними життєвими умовами – неповних, малозабезпечених). Потрібно більш детально попрацювати з учнями стосовно безпечного працевлаштування, пошуку роботи, кар'єрного росту, можливості додаткового навчання, соціального захисту, медичного страхування, юридичного супроводу.

З метою оцінки впливу пандемії на потреби постраждалих, громадські організації здійснили опитування бенефіціарів, які отримували допомогу від МОМ в період з грудня 2019 по березень 2020 року. Загалом, дані було отримано від 24 громадських організацій – виконавчих партнерів МОМ з усіх регіонів України, окрім м. Києва та АР Криму. На час карантину 19 організацій перейшли на дистанційний режим роботи, водночас вони продовжують здійснювати звичну роботу – готувати звіти, проводити опитування бенефіціарів, консультувати клієнтів онлайн чи телефоном тощо.

Решта організацій мають змішаний режим роботи: частина працівників продовжують працювати безпосередньо з клієнтами організацій, дотримуючись підвищених заходів безпеки або працівники з'являються в офісі за потреби чи організовано чергування ключових фахівців. Частина представників організацій (10) зазначили, що для їхніх фахівців було б бажано провести психологічні консультації щодо зменшення рівня стресу у зв'язку з карантинном. Всього за період з грудня 2019 по березень 2020 громадські організації надали допомогу 523 постраждалим від торгівлі людьми, з них 146 жінок, 365 чоловіків та 12 дітей (5 хлопчиків і 7 дівчат). З цієї кількості громадські організації опитали 306 постраждалих: 104 жінки та 202 чоловіка, що складає 58,51% від загальної кількості. Загалом, з усіх опитаних постраждалих втратили роботу 59,5%, з них 70,9% - чоловіки та 29,1% жінок. Жінки переважно були зайняті у сфері надання послуг манікюру, педикюру, приготування напівфабрикатів, випічки тощо. Переважна більшість чоловіків, які втратили роботу, працювали на будівництвах чи надавали послуги з ремонту.

Причинами втрати роботи стали: неможливість пересуватися до місця роботи без власного транспорту, адже більшість міст обмежили роботу громадського транспорту та припинено міжміське сполучення по країні. Також, серед причин називають неспроможність замовників оплачувати роботу. Серед опитаних є ще категорія працівників (13%, з них 32,5% - жінки та 67,5% чоловіки), які завершують замовлення, але не мають певності щодо надходження нових замовлень у майбутньому. Все ще мають роботу 12% з опитаних постраждалих. В переважній більшості вони мають власні господарства та вирощують продукцію на продаж чи продають молочну продукцію. Решта постраждалих або не мали постійної роботи і до карантину, навчалися або перебувають у відпустці по догляду за дитиною. Серед визначених потреб постраждалих, найбільш актуальними є такі: пошук роботи під час та до карантину (про це сказали 222 з опитаних постраждалих) та психологічна підтримка й консультації (кризове

консультування, методи боротьби зі стресом та робота із почуттям невизначеності, страхом за майбутнє) – 136 опитаних. Про необхідність у придбанні продуктів харчування, засобів гігієни та медикаментів для людей, які мають хронічні захворювання, сказало 112 опитаних. Деякі зазначали, що зараз стоять перед вибором: придбати продукти чи ліки[42].

На третьому місці за пріоритетністю потреб стали потреби в навчанні роботи із соціальними мережами для просування своїх послуг та продуктів, освоєння нових навичок у сфері онлайн торгівлі, переформатування бізнесу до нових потреб суспільства та освоєння нових навичок відповідно до змін на ринку праці. Про це зазначили 74 респондента. Також, одними з найважливіших потреб є фінансові (69 опитаних), адже через втрату роботи чи неспроможності завершити замовлення, люди не мають можливості забезпечувати свої сім'ї. Про необхідність у забезпеченні засобами захисту (маски, рукавички, дезінфікуючі засоби) зазначило 51 респондент. Про необхідність у розвитку соціальних навичок (критичного мислення, емоційної стабільності тощо) говорили 44 особи та про навчання фінансової грамотності – 36; про проблеми зі сплатою комунальних послуг чи орендної плати – 22. Меншою мірою, проте все ж таки, актуальними для людей є: юридичні консультації у зв'язку зі змінами законодавства на час карантину (18), медичне лікування (13), навчання дистанційних методів роботи (10) та транспортування (5).

Пошук нової роботи під час та після карантину	222
Психологічна допомога	136
Продукти харчування, засоби гігієни,медикаменти для людей з хронічними захворюваннями	112
Навчання з просування власних товарів та послуг онлайн\навчання новим навичкам відповідно до потреб ринку праці\навчання з переформатування бізнесу	74
Фінансова допомога	69

Засоби особистого захисту	51
Розвиток соціальних навичок	44
Фінансова грамотність	36
Сплата фінансових послуг чи аренди	22
Юридична допомога	18
Медичне лікування	13
Навчання дистанційної роботи	10
Транспортування	5

Висновки до розділу II

Проблема торгівлі людьми у світі і в сучасній Україні стоїть досить гостро і вимагає дієвих заходів з протидії. Так, за даними Представництва Міжнародної організації з міграції в Україні, починаючи з 1991р. постраждалими від торгівлі людьми стали близько 110 000 українців.

Аналіз справ осіб, постраждалих від торгівлі людьми, показує, що ситуація з жінками, постраждалими від торгівлі людьми з метою трудової експлуатації, ускладнюється тим, що вони часто страждають і від сексуального насильства. Тривожною залишається і ситуація з торгівлею дітьми. Адже за даними Дитячого Фонду ООН (ЮНІСЕФ) щороку в світі близько 1 млн. 200 тис. дітей потерпає від торгівлі людьми, близько 2800 дітей щодня примушують до заняття проституцією. Як зазначено у Всесвітньому звіті про торгівлю людьми, діти, потерпілі від цього явища, становлять майже 20% загальної кількості потерпілих.

Щороку студенти разом з викладачами беруть участь у тренінгах, які проводяться громадськими організаціями, які здійснюються за підтримки Представництва Міжнародної організації з міграції в Україні та Уряду Канади. Метою проєктів є підвищення обізнаності вразливих дітей та молоді щодо безпечної міграції та працевлаштування, зокрема, з явищем торгівлі людьми і основними правилами безпеки.

В рамках проєктів реалізуються два основні завдання:

- підготувати з числа молоді тренерів, які зможуть працювати за методикою «рівний рівному» з використанням інтерактивних методів роботи в темі безпечної міграції та працевлаштування, а також протидії торгівлі людьми;
- провести заходи підготовленими тренерами з використанням методу «рівний рівному» для учнівської та студентської молоді, яка навчається у певній області області.

Висновки

Щорічно Державний Департамент США на виконання національного акту по боротьбі із торгівлею людьми готує доповіді про стан протидії торгівлі людьми в усіх країнах світу. Збираючи та аналізуючи інформацію, Держдепартамент розділяє країни на три групи – першу, другу та третю відповідно рівня реалізації політики протидії торгівлі людьми.

Україна, яка найчастіше потрапляла до другої групи, в минулому році була віднесена до так званого «листа очікування» другої групи і має ризик потрапити до третьої групи. Основна критика на адресу політики України концентрувалася навколо проблем координації зусиль різних структур, недостатнього судового переслідування злочинців та фактичної відсутності можливостей надання допомоги потерпілим. Протягом 2007 р. ситуація не була покращена, а навіть погіршилися. Статистика Міністерства внутрішніх справ та громадських організацій свідчить про негативну стабілізацію цього явища в Україні, коли цифри кількості розкритих справ або потерпілих, яким надана допомога, залишаються на одному рівні, або навіть мають динаміку зростання.

Торгівля людьми сьогодні пов'язана не стільки з сексуальним бізнесом, а перш за все з трудовою експлуатацією і різними формами насильства під час праці. У Донбасі ця проблема існує вже багато років саме для чоловіків, коли через закриття шахт вони втратили свій традиційний статус годувальника сім'ї і погоджуються на будь-яку роботу за кордоном. Як правило, чоловіки виїжджають на заробітки до Росії, працюють там без захисту і підписання контрактів. Порушення трудового законодавства і шахрайство особливо виявилось під час кризи і на внутрішньому ринку праці.

Наслідки сексуального рабства – не лише в економічній та емоційній площині. Вони нерідко торкаються серйозних проблем для здоров'я та чимало коштують для суспільства в цілому. Швидке поширення СНІДу є ще

одним додатковим трагічним елементом комплексної проблеми торгівлі людьми. Існуюча інформація стосовно кількості жінок, що стали жертвами торгівлі людьми, примусової проституції, сексуальної та іншої експлуатації, є неповною. Дані українського бюро Інтерполу свідчать, що число жінок, експортованих щороку до Європи, сягає від 50 до 100 тисяч. Більшість з них походять зі Східної та Центральної Європи. Це підтверджується даними Міжнародної організації міграції.

Торгівля живим товаром, яка набирає щораз широкіших масштабів і дедалі жорстокіших форм охопила більшість країн світу. Торгівля людьми стала злочинним бізнесом, який посідає третє місце за рівнем прибутковості, поступаючись лише торгівлею зброєю та наркотиками. На жаль, не оминуло це лихо й Україну, яка є сьогодні і країною-донором, і країною транзиту. До рук сучасних работорівців потрапили тисячі українських громадян: вони зазнають нещадної експлуатації і принижень, їх калічать морально і фізично, навіть позбавляють життя.

Такий стан речей є незадовільним і потребує для виправлення рішучих зусиль Уряду та громадськості.

Комплексність та складність проблеми протидії торгівлі людьми вимагає концентрування на основних обраних цілях, досягнення яких допоможе вивести боротьбу з торгівлею людьми на новий якісний рівень.

Проблема торгівлі людьми у світі і в сучасній Україні стоїть досить гостро і вимагає дієвих заходів з протидії. Так, за даними Представництва Міжнародної організації з міграції в Україні, починаючи з 1991р. постраждалими від торгівлі людьми стали близько 110 000 українців.

Аналіз справ осіб, постраждалих від торгівлі людьми, показує, що ситуація з жінками, постраждалими від торгівлі людьми з метою трудової експлуатації, ускладнюється тим, що вони часто страждають і від сексуального насильства. Тривожною залишається і ситуація з торгівлею дітьми. Адже за даними Дитячого Фонду ООН (ЮНІСЕФ) щороку в світі близько 1 млн. 200 тис. дітей потерпає від торгівлі людьми, близько 2800

дітей щодня примушують до заняття проституцією. Як зазначено у Всесвітньому звіті про торгівлю людьми, діти, потерпілі від цього явища, становлять майже 20% загальної кількості потерпілих.

Щороку студенти разом з викладачами беруть участь у тренінгах, які проводяться громадськими організаціями, які здійснюються за підтримки Представництва Міжнародної організації з міграції в Україні та Уряду Канади. Метою проєктів є підвищення обізнаності вразливих дітей та молоді щодо безпечної міграції та працевлаштування, зокрема, з явищем торгівлі людьми і основними правилами безпеки.

В рамках проєктів реалізуються два основні завдання:

- підготувати з числа молоді тренерів, які зможуть працювати за методикою «рівний рівному» з використанням інтерактивних методів роботи в темі безпечної міграції та працевлаштування, а також протидії торгівлі людьми;
- провести заходи підготовленими тренерами з використанням методу «рівний рівному» для учнівської та студентської молоді, яка навчається у певній області області.

Список використаних джерел

1. Протидія торгівлі людьми: збірник нормативно-правових актів. – К., 2016. – 196 с.
2. Висвітлення в засобах масової інформації проблеми торгівлі людьми: Посібник для журналістів / А. О. Топчій, Т. С. Шевченко. – К.: Купріянова, 2007. – 157 с.
3. Запобігання торгівлі людьми та експлуатації дітей: Навч.-метод. посіб. / К. Б. Левченко, О. А. Удалова, І. М. Трубавіна та ін.; заг. ред. К. Б. Левченко, О. А. Удалової. – К.: Міленіум, 2005. – 210 с.
4. Інформаційно-просвітницька робота з протидії торгівлі людьми: Метод. рекомендації. / Н. Гусак, І. Романова. – К.: Києво-Могилянська академія, 2011. – 159 с.
5. Ковальчук Л.Г. Соціально-педагогічні умови профілактики торгівлі дітьми: Дис. ... канд. пед. наук. – К.: ІПВ НАПН України, 2009. – 255 с.
6. Культура життєвого самовизначення: інтегративний курс для учнів загальноосв. навч. закладів: Метод. посіб.: У 3 ч. – Ч. III. Старша школа / О. В. Безпалько, М. І. Босенко, Р. Х. Вайнола та ін.; наук. кер. та ред. І. Д. Зверєва. – К.: Златограф, 2004. – 536 с.
7. Методичні рекомендації до проведення в загальноосвітніх навчальних закладах Уроку щодо попередження торгівлі людьми / Т. Бакка. – К.: К.І.С., 2010. – 52 с.
8. Методичні рекомендації щодо обміну інформацією та перенаправлення осіб, які постраждали від торгівлі людьми, між регіональними підрозділами Міністерства соціальної політики та Національної поліції України. – К., 2015. – 56 с.

9. Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція: Метод. посіб. для виховної роботи з учнями з питань протидії торгівлі людьми: 7 клас / Наук. кер. та ред. І. Д. Зверева та Ж. В. Петрочко. – К.: Основа, 2012. – 188 с.
10. Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція: Метод. посіб. для виховної роботи з учнями з питань протидії торгівлі людьми: 8 клас / Наук. кер. та ред. І. Д. Зверева та Ж. В. Петрочко. – К.: Основа, 2012. – 168 с.
11. Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція: Метод. посіб. для виховної роботи з учнями з питань протидії торгівлі людьми: 9 клас / Наук. кер. та ред. І. Д. Зверева та Ж. В. Петрочко. – К.: Основа, 2012. – 164 с.
12. Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція: Метод. посіб. для виховної роботи з учнями з питань протидії торгівлі людьми: 10 клас / Наук. кер. та ред. І. Д. Зверева та Ж. В. Петрочко. – К.: Основа, 2012. – 140 с.
13. Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція: Метод. посіб. для виховної роботи з учнями з питань протидії торгівлі людьми: 11 клас / Наук. кер. та ред. І. Д. Зверева та Ж. В. Петрочко. – К.: Основа, 2012. – 132 с.
14. Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція: Програма виховної роботи з учнями з питань протидії торгівлі людьми / Наук. кер. та ред. І. Д. Зверева та Ж. В. Петрочко. – К.: Основа, 2012. – 88 с.
15. Петрочко Ж.В. Дитина в складних життєвих обставинах: соціально-педагогічне забезпечення прав: Монографія. – Рівне: Видавець О. Зень, 2010. – 368 с.
16. Програма підвищення кваліфікації службовців і спеціалістів місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, установ та організацій, що задіяні у механізмі перенаправлення постраждалих від торгівлі людьми: Навч.-метод. посіб. / І. Г. Дюміна, В. М. Касьяненко, О. В. Татаренкова. – Донецьк. – 98 с.

17. Протидія торгівлі дітьми та комерційній сексуальній експлуатації дітей: основні положення міжнародного та національного законодавства / Заг. ред. К. Б. Левченко. – К., 2006. – 48 с.
18. Протидія торгівлі людьми: Навч.-метод. посіб. / Н. Гусак та ін.; за ред. Т. Семигіна. – К.: Києво-Могилянська академія, 2008. – 166 с.
19. Прутченков А.С. Социально-психологический тренинг в школе. – М.: Просвещение, 2001. – 640 с.
20. Соціальна профілактика торгівлі людьми: Навч.-метод. посіб. / За ред. К. Б. Левченко, І. М. Трубавіна. – К.: Агентство «Україна», 2007. – 352 с.
21. Соціальна профілактика торгівлі людьми: Навч.-метод. посіб. / За ред. К. Б. Левченко, І. М. Трубавіної. – К.: Держсоцслужба, 2005. – 344 с.
22. Соціальний аналіз основних чинників торгівлі людьми: реальна ситуація та шляхи запобігання: Зб. наук. пр. / А. В. Алексєєва, Ю. М. Галустян, К.Б. Левченко та ін. – К.: Держ. ін-т пробл. сім'ї та молоді, 2003. – 91 с.
23. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми трудових мігрантів: Навч.-метод. посіб. / За ред. К. Б. Левченко, І. М. Трубавіної, І. І. Цушко. – К.: Чальцев, 2008. – 384 с.
24. Творимо разом світ, безпечний для дитини: Інформ.-метод. матеріали / Автори-упоряд.: Т. І. Мирошніченко, О. В. Руда, О. М. Румак; наук. кер. та ред. І. Д. Зверева. – К., 2012. – 268 с.
25. Теоретико-методичні основи протидії дитячій праці в Україні: Навч.-метод. посіб. / За заг. ред. К. Б. Левченко, І. М. Трубавіної. – К.: Юрисконсульт, 2006. – 334 с.
26. Топчій А. Висвітлення в засобах масової інформації проблеми торгівлі людьми: Посібник для журналістів. – К., 2007. – 436 с.

27. Топчій А. Нелегальна трудова міграція та торгівля людьми. Висвітлення проблеми у ЗМІ. – К., 2008. – 399 с.
28. Фопель К. На порозі дорослої жыццi: Психологическая работа с подростковыми и юношескими проблемами. Отделение от родителей. Любовь и дружба. Сексуальность. – М.: Генезис, 2008. – 208 с.
29. Цюман Т. П. Формування культури життєвого самовизначення старшокласників засобами освітнього тренінгу: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. – К., 2008. – 185 с.
30. Чернякова А. В. Партнерська взаємодія волонтерів вищого навчального закладу і громадських організацій у сфері протидії торгівлі людьми: Навч.-метод. посіб. – Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2015. – 92 с.
31. Абрамова С.Ю. Африка: четыре столетия работорговли/С.Ю. Абрамова. – М. : Наука, 1992. –182 с.
32. Авер'янов В.Б. органи виконавчої влади України / В.Б. Авер'янов. –Київ :ІнЮре, 1997. –48 с.
33. Ароновиц А. Анализ торговли людьми как бизнес-модели: путь к болееэффективному предотвращению преступлений/ А.Ароновиц, Г.Тойерманн.–М.: Академия, 2011. –130 с.
34. Атаманчук Г.В. Государственное управление: организационно-функциональные вопросы:учеб. Пособие. –М.:ОАО «НПО «Экономика», 2000.-303 с.
35. Бабінова О. Основні елементи, принципи та форми взаємодії органівпублічної влади з громадськістю / О. Бабінова // Актуал. пробл. держ. упр. : зб. наук. пр. –Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2005. –№ 1 (19). –С. 83–90.

36. Бажинова О. Взаємодія органів публічної влади з громадськістю як чинник демократизації державного управління / О.Бажинова// Державне будівництво. –2011. –№ 2.–С.5–15.
37. Бакуменко В.Д.; Редкол.: В.М.Князєв, П.І. Надолішний, М.І. Мельник та ін.. Формування державно-управлінських рішень: проблеми теорії, методології, практики: монографія / В.Д.Бакуменко; Редкол.: Князєв В.М., П.І.Надолішний, М.І. Мельник та ін.–К.: Вид-во УАДУ, 2000.–328 с.
38. Балгимбеков Д.У., Сейтхожин Б.У., Сарембаєв Б.Ш., Феткулов А.Х. История развития законодательства о противодействии торговле людьми / Д.У. Балгимбеков., Б.У. Сейтхожин., Б.Ш. Сарембаєв, А.Х.Феткулов // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук.–2015.–№4–120-125с.
39. Бандурка О.М. Діяльність органів внутрішніх справ по запобіганню торгівлі людьми / О.М. Бандурка. –Х. : Вид-во УВС, 2001. –с. 244.
40. Беляева Л.И. Торговля несовершеннолетними и меры борьбы с ней / Л.И.Беляева, Н.Г. Кулакова. –М. : Открытое общество; Рудомино 2002. –134 с.
41. Білінська М. М. Соціальні аспекти державної служби в Україні в сучасних умовах / М. М. Білінська, В. А. Малюська // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]. Сер. : Державне управління. -2010. -Т. 125, Вип. 112. -С. 17-19.
42. Борьба с торговлей людьми: Руководство для парламентариев, 1 марта 2009/ Управление ООН по наркотиками преступности. –2009.–№ 16. –94с